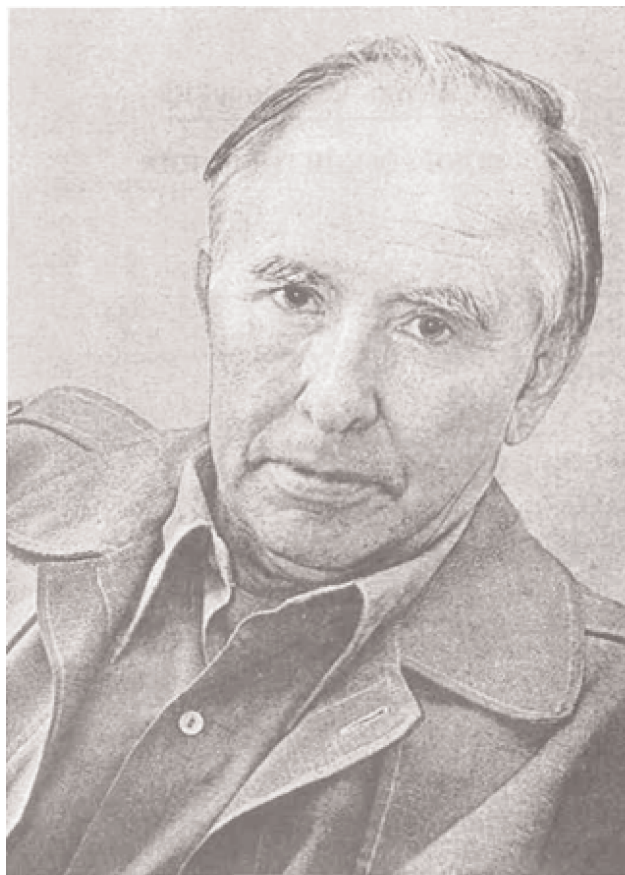

Анатоль Вертинський

БІЛОРУСЬКИЙ ГОДИННИК

Анатоль Вертинський

БІЛОРУСЬКИЙ
ГОДИННИК

Вірші та поеми

ВИБРАНЕ

КИЇВ
2005

КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ПП • БОРИВІТЕР •

ББК 84.4БІЛ6
В35

До збірника увійшли перекладені твори видатного білоруського поета, нашого сучасника Анатолія Вертинського. В ньому український читач відкриє для себе зворушливого лірика, високосвідомого громадянина і патріота, філософа-гуманіста.

Поезія Анатолія Вертинського дарує не лише естетичне задоволення: вона допомагає глибше пізнати людську сутність, надихає вірою в незнищенність високих ідеалів, у перемогу добра. Аналітики відзначають її неабиякий вплив на формування моральних і світоглядних засад у сучасної молоді.

З білоруської переклав Олекса Палійчук

ISBN 966-7218-08-2

© Анатоль Вертинський, 2005
© Олекса Палійчук, 2005
© Культурологічне ПП "Борівітер", 2005

ДЗИґАР, ЯКОМУ ДОВІРЯЄШ

Позірна легкість перекладу з братніх слов'янських мов (особливо східнослов'янських) нерідко спричиняла справдешній бум у нашому перекладацтві. Що казати, найблагороднішу справу можна звести нанівець, якщо віддати її на відкуп черстовому заробітчанину. Та, на щастя, маємо серед цього легіону й істинних сподвижників – літераторів, які докладають усіх зусиль, аби засади вітчизняної школи перекладу не замулювались формалістичним буквоїдством.

Гадаю, видавництво не помилилося, запросивши до співпраці Олексу Палійчука, сумлінного дослідника й перекладача білоруської поезії. В його відтворенні українською мовою творів Анатолія Вертинського ми не сплутаємо цього поета з жодним іншим – настільки точний і ощадливий у лексичних засобах перекладач. До того ж, Олекса Палійчук уміє вжитися в оригінал, перейнятися симпатіями й антипатіями автора, а отже, й повноцінно відтворити його думки та образи засобами української мови. У цьому ми вже могли переконатися, читаючи опубліковані раніше добірки перекладача. Як приклад високого професійного рівня Олекси Палійчука наведемо початок перекладеного вірша «Про вовка помовка»:

*Про вовка помовка, а він і тут.
Ну, як навмисне дивує люд!*

У перекладі нема жодної неточності, бо в оригіналі ці рядки звучать буквально:

*Пра воўка памоўка, а ён і тут.
А ён і тут – ну, проста цуд!*

Ні, справа зовсім не в тому, що їх перекласти неважко. Справа саме в достеменному відтворенні задуму поета, побудованому на фольклорних паралелях. І це потверджується подальшими рядками:

*Там, дзе авечкі – у шкуры авечай.
Там, дзе чалавекі, – у чалавечай.*

Відходячи від букви оригіналу, перекладач повністю відтворює його дух:

*Поміж овець він в овечій шкурі.
Трапить між люди – людей одурить.*

Це ж бачимо у вірші «Порятунок»:

*Думаў: спасцігну тую старую,
тую адвечную цішыню –
і многае сабе дарую,
і ўсё зразумею ўпершыню...*

Його відтворено адекватно:

*Надіявся: серцем її відчую,
одвічну цю тишу нічну,
і – може, багато собі прощу я,
і – може, вперше усе збагну...*

Мабуть, нелегко було перекласти рядки поета «Так кричай і мой сярэдненькі» та «Бач, які галасок сярэбранькі» – рима просто віртуозна. Але й тут

визрів прийнятний варіант: «Так гукав і середуль-шенький» та «Ач, мов срібло ллється з душеньки!»
Читаючи подібні переклади, відчуваєш естетичну насолоду, справжню насолоду, яку можна пізнати лише у поетичному контексті.

Взагалі, громадянський пафос поезії Анатолія Вертинського – саме те джерело, яке особливо потрібне сьогодні молоді, здешевленій сурогатами чужомовних шлягерів. Чітко й недвозначно говорить поет про відповідальність людини за все суще у цьому житті; майстерно, точно відтворює його ідейно-естетичну позицію Олекса Палійчук. Ось хоча б як у вірші «Косим траву...»:

*Косім траву – яна не крычыць.
Яна маўчыць адчайна.
Мы пачынаем камень крышыць –
зацятае тое ж маўчанне.
Тое ж маўчанне, калі тапаром
мы дрэва зялёнае нішчым,
калі мы за жабры рыбу бяром
і б'ём галавой аб днішча...*

Перекладач не схибив ніде:

*Косим траву – вона не кричить.
Вона мовчить у відчай.
Кришимо каменя – й він мовчить
бранцем німотності вічної.
Затята мовчанка в зелених дерев,
коли їх сокирою нищим,
у риб – як за зябра міцно берем
і б'єм головою об днище...*

Не менш актуальний, гострий вірш «Новорічний тост», якнайточніше відтворений перекладачем.

Порівняймо:

*Нам памагае ўбачыць Час:
тут толькі попел, там – алмаз,
тут – зерне, там палова,
тут – пустазвонства гучных фраз,
там – ісціннае слова.*

Ось як звучить це українською:

*Нам помагає знати час,
де тільки попіл, де – алмаз,
зерно це чи полова,
де слався дзвін порожніх фраз,
де – істинного слова.*

Особливої чутливості до нюансів поетичного мислення відомого білоруського поета потребувала робота над відтворенням поеми «Заозер'я», що її поет присвятив передчасно померлій матері... Тут, аби не зачіпати святих синівських почуттів, скажемо, на нашу думку, тільки головне: переклала цей твір людина совісна.

Видавши книжку «Білоруський годинник», Культурологічне ПП «Борівітер» дало змогу українському читачеві повніше ознайомитися з творчістю визначного білоруського поета Анатолія Вертинського. Тобто зробило реальний внесок у зміцнення дружби двох братніх народів, у формування гуманістичного світогляду молодого покоління.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

ПІСНЯ ПРО ХЛІБ

ДОЩИК

Він без громів, поривчастих вітрів
пішов зненацька – тихий та спокійний.
І вже, дивись, пучечками листків
тополя славить край свій благодійний.
І ніби чуєш, як трава росте,
як житній пагін землю пробиває...
Про людське серце, чуле і просте,
мені завжди цей дощик нагадає.
Живе десь поруч скромний чоловік:
регалії ховає на полиці,
не любить фраз; не стане він повік
громи вергати й блискавиці.
І наче непримітний він тоді.
Зате в тяжкі тобі години
утішити і допомгти в біді
зуміє, певне, тільки він єдиний.
У слухну мить до тебе підійде,
не буде скрушно охати й зітхати,
а лиш на плечі руку покладе
і тихо скаже: «Годі сумувати!»
Ця доброта, цей клич у світ ясний
тебе наповнить силою новою...
Хай ллеться дощик, теплий і рясний, –
жаданий дар усій землі весною.

ЗУСТРІЧ

– Як хороше! А котра вже година?
– Ще, мабуть, рано. Тільки п'ята!
– Не може бути! Певне, ти жартуєш.
До мене ти прийшов недавно.
Не встигли ще як слід порозмовляти,
і – «п'ята вже»...

Ні, ні.

Не більш як друга.

Правда?

– Ні, дорога: я не жартую.
Та що нам до годинника, скажи?
– Як разом ми – біжать-біжать години.
Ніщо їх не зупинить, не вгамує.
Коли тебе я вдень чекаю,
коли чекаю ввечері тебе,
на стрілки часто-часто поглядаю;
мені здається, що вони стоять на місці.
Тоді хвилина довша від години,
година ж вічністю здається.
А в час умовлений приходиш ти –
наввипередки стрілки мчать одразу.
Порозмовляти ми як слід не встигли –
дивись, уже світає за вікном,
і знову кажеш ти мені «бувай».

* * *

Скільки є на землі калік,
на землі і в моїй стороні!
Доживають вони свій вік
невідступним докором війні.

Глянь: у того нема очей.
В тих – рука чи нога одна.
Ну, а третім... гірше іще:
їм скалічила душі війна.

Третім кривда заслала світ.
А вві сні їх терзає жах.
Все терзає, хоч скільки літ
проганяють його в шпиталях!

І від спогадів тих, од снів
порятунок у вірі одній,
що війна не постане знов
і людську вже не питиме кров.

ЛАСТОВИННЯ

Дрібне невинне ластовиння...
А як-то прикро дівчині бувало,
коли воно, як завжди, навесні,
мов зорі ввечері на небі чистім,
у неї на обличчі висипало.
Здавалось дівчині тоді,
що всю красу її воно погубить,
що непривабливою зробить
її дрібне невинне ластовиння.
І гірко дівчина його кляла,
ненависним у гніві називала.
І довго так було, аж поки
одного разу навесні
з любов'ю не зустрілася своєю.
Вони сиділи поруч до зорі.
Коли ж зоря лице їй освітила,
мов зачарований, дивився довго
на нього хлопець, а тоді сказав:
«Яка ти гарна в ластовинні!»
І вперше не образилась вона
за те, що нагадали їй про ластовиння.
І вперше за весь час подумала вона:
а не така-то вже велика вада
дрібне невинне ластовиння.

СТРОНЦІЙ

*Стронцій-90 – радіоактивний
ізоп. Солі звичайного
стронцію застосовують
у піротехніці.*

Слово співзвучне

зі словом «сонце».

Та їх римуватимеш ти навряд.

Розумієш, це слово «стронцій»?!

/Спробуй постав його

з сонцем у ряд/.

Кажемо про той самий стронцій,

що затьмарив порох і свинець.

Про нього часто в газетній колонці

читаємо:

«Стронцій – то кінець».

Наприклад, вибухне бомба десь планеті.

І з того місця

відразу у всі боки

рушить стронцій – лавина смерті,

яку не спинять ні люди,

ні їх боги.

Діти слабкіші –

їм досить малої дози.

Ручки здійматимуть до нас дарма,

без тями,

що тут не допоможуть сльози,

не вірячи, що порятунку нема.

Без тями,

що ми вже не оборонці,
хоч досі боронили від різних бід;
що нас самих

ось-ось доконає стронцій
і вслід за ними пошле на той світ.

Коли ж нас до пекла

потягнуть якісь там дурні,
опиратись не станемо: всміхнемось, ідучи.
Бо в пеклі нам буде,

як у мирній смолокурні,
проти того, що скуштували ми,
на землі живучи...

Та годі вже каркати.

Чую слова докору
і – голос дужий,

як весняний грім:
– Геть війну! Жени кляту з двору!
Війну, що гарчить на наш спільний дім!
А з майбутнього голос пливе урочисто:
– Бомби – у море!

Гармати – на металолом!
Знищено найстрашніше

на землі злочинство,
покінчено з найбільшим у світі злом!

– А куди ж стронцій?

– А що над нами?
Погляньте вгору... Зрозуміли тепер?
Ціле небо грає вогнями!

Ви бачите ще не бачений феєрверк!
Він освітлює, певне, цілу планету.
Це майстри піротехніки
з різних країн
тішаються тим,
що війна під вето,
що небо безхмарне, земля – без руїн.
Ви-но погляньте! Не піротехніки – маги!
Найбільше розщедрились наші майстри
на чермень і пурпур –
як рожі і маки,
палають-квітують оті кольори.
Вони – мов частинки барвистого сонця,
і барви святкові наводять вогням
не що інше
як перетворений стронцій,
близький тому стронцію,
що загрожував смертю нам.
Весело пирскають-сяють ракети.
І, дивлячись на цей чудесний парад,
«сонце» та «стронцій»
вже римують поети,
«стронцій» і «сонце»
ставлять в один ряд.

МАТИ ПЕЧЕ ХЛІБ

Із поеми «Пісня про хліб»

Усе таїть пам'ять, її глибини.
Я чую в повітрі запах розчини.
Я стільки вдихав колись запаху цього!..
Ходила у діжці розчина довго.
Ходило-бродило заквашене тісто.
Було в тій діжі йому, тісту, тісно.
Воно шепотіло скаргу на долю
й ходу шукало собі на волю.
Та ковдра його облягала щільно.
Вона за розчиною стежила пильно.
І ось по розмові тривалій тихій
тісто знаходило все-таки вихід.
Тоді заповняло всі закутки хати
запахом квасу – хмільним, кислуватим.
І він забивав аж до самого рання
пахощі пізніх гвоздик та герані,
що густо росли біля нашого дому.
П'янив той запах дитячу свідомість.
Сон забирив до глибокої ночі.
Коли ж ми, нарешті, стуляли очі –
снились нам дивні пухкі короваї,
снівся нам хліб нового врожаю.

* * *

Хіба не зворушить тебе цей спомин?..
Ураз затихає дитячий наш гомін.
Тиша велика вступає до хати.
А серед тиші стоїть наша мати.
Ми бачим її чудодійні руки,
одні лиш руки, одні їхні рухи.
Ось, заховавши промінь усмішки,
мати врочисто підходить до діжки.
Та діжка од часу вже потемніла –
на ній нареченою мати сиділа.
Та діжка була їй завше потрібна:
в ній учиняла тісто для хліба.
Тісто місила вона кулаками,
по стінках його оббирала руками,
води підливала, муки підсипала.
І нас коло неї робота чекала.
Ми всі тоді радо, на перший погук,
бігли до матері на підмогу.
Муки подамо, рукава підкачаєм,
хустину дбайливо їй поправляєм...
Тиша велика вступила до хати:
хліб з жита нового вчиняла мати.

ТРИ ТИШ

БАР'ЄРИ

Фізик квантує простір і час.
Зір космонавта – у бік Венери.
На зміну тим, що пішли в запас, –
інші двері,

сфери та ери.

Падає за бар'єром бар'єр –
звуковий,

світловий,

гравітації...

Вчений муже!

Я радий тепер,

я пишаюсь твоєю працею.

Та є десь на черзі бар'єр-мороз,
що зветься стіною людською,
стіною відчуження і підозр, –
він не дає спокою.

Коли ж упаде –

світовий,

віковий –

на наших шляхах у майбутні ери?..

Упав же колись бар'єр звуковий,
падали інші бар'єри!

ТРИ ТИШІ

Звідкись із космічної вишини
сходять до нас три тишини.

Перша – вечорова,
та, що, як маг,
окутує, зачаровує, –
легкий у мага змах.

Та, що вовіки
сходить як благодать
і на вуста, повіки
кладає печать:

«Люди!

Годі з вас, буде!

Годі дбати!..

Спати, спати!

Всі уже сплять.

Сплять кутки і ніші,
сплять коти і миші,
діти і птахи сплять.

Люди, годі дбати!

Спати, спати!

Чиї там кроки?..

Ну, не скрипіть!

Спійть, спійть!»

Є тиша-нічниця,
велична, мов храмова,
то – дум твоїх помічниця,
верховний їх голова.

БУРБОНИ ВЕРТАЮТЬСЯ У ПАРИЖ

Історичний етюд

Що, революціє, – гориш?!
Догорає твій стяг червоний?
Бурбони вертаються у Париж,
на трон повертаються бурбони.
Сяй, роялісте: твоє взяло!
Втішайся, люд забобонний!
Бурбони живучі, як зло,
на диво живучі бурбони.
Втішається дика Вандея –
перемогла контрїдея.
А плебс чого понурився?
Чи так ліпше, як хмуришся?!
Складається враження,
мов не було дня вчорашнього.
Не було штормів, тільки штилі,
не було штурму Бастилії,
не було Марата і Робесп'єра,
не було якобінця П'єра.
Було все те чи не було?
Чи вві сні напливло і сплигло?
Що – революція – сон Франції,
а пробудження – час реставрації?
Чого ти, Франціє, мовчиш?..
Бурбони вертаються у Париж.

ФАСАДИ

Вони завжди такі фасади –
барвисті, пишні, як фазани.
Причепуряються, підфарбуються
і лізуть на вулицю: «Салют!
Хай нами любується вулиця!
Нехай на нас дивиться люд!»
А вулиця – та ще з-за рогу
скаже глузливо їм: «Ото!..
Фасад – як фазан, їй-богу!»
Вулиця знає, хто є хто.
Вулиця – вона баба бита.
Вона крізь парадне вбрання
бачить життя у буденних ритмах,
як бачить двори і задвірки щодня.

ПРО ВОВКА ПОМОВКА...

Про вовка помовка, а він і тут.

Ну, як навмисне дивує люд!

З'явився до нас невідомо чому,

«Добридень!» – нам каже,

а ми – йому.

Стоїть, посміхається. Ніби не сірий,

не виє по-вовчому, зуби не шкірять.

Такі ж, як у нас, має вуха та очі.

Вигляд у вовка далеко не вовчий.

Ну і вовчик!..

Он який – он!

Та він же двічі хамелеон!

Поміж овець –

він в овечій шкурі.

Трапить між люди –

людей піддурить.

Стоїть, посміхається...

Онде, он!

Та він же тричі хамелеон!

Знає, що друга нам нестає –

так він за друга себе видає.

Навіть жадає більшої лепти:

корчить із себе друга планети.

Ну і вовчик! Ну й баламут!..

Про вовка помовка, а він і тут.

Стоїть, посміхається.

Круть собі верть...

Вигляд не вовчий –

не виженеш геть.

Та тільки-но трапиться щось –

ураз

завіє і схопить за горло вас.

ОКЕАН І КАЛЮЖИНА

Я сказав:

«Океан – велика калюжина».

Як заходився океан!

Мовляв, покривдили незаслужено,
образили океанський сан.

Як він загув, зашумів роз'юшено,
як погнав за валом вал:

«Я вам покажу, яка я калюжина!

Я більше звик до од і похвал».

Мовчки я глянув стихії у вічі
і скрушно подумав:

«Великий такий,

а легко образився, як усі інші,
як ті... калюжини і струмки».

* * *

Я дивився на тиху калюжину.

Бачив у ній хмарин караван,
бачив я небо в калюжі засмужене.

«Калюжа – мікроокеан».

Ледве слова ті зачула калюжина,
ну морщити лоба напружено
й кидати брижі-тінь...

бач: океан,

глибінь!

Думала, розлилась розкішно,
далеко від берега свого.

Я стояв, і було мені смішно,
і було мені... сумно від того.

* * *

«Горе не біда,
біда не горе,
побуло – сплигло,
ніби вода.

Нема правди –
це вже, Ригоре,
куди гірше – ціла біда.
Горе не біда, біда не горе...» –
так приказував дід Ригір,
хоч до діда мого Ригора
горе й заходило у двір.
Спить мій предок –
під соснами, рідний.

Я живу – його плоть і кров.
Мав не раз на шляхах своїх біди,
траплялось, крізь горе йшов.
Знаю добре я їхній присмак,
їхній смак. Та звідав іще,
як несправедливість, наче присок,
раптом серце живе обпече.
Я збагнув, що біду не минути –
то незримий супутник мій.
Визнав я, що залежністю скутий
у природі – мертвій, живій.
Я стерплю її всі немилості,
несподіванки, примхи – все!..
Лиш одного –
несправедливості –
дух людський мій, дух не знесе.

УРОК ВІДМІНЮВАННЯ

Епілог

із «Реквієму по кожному четвертому»

Втрати, прогалини – в горлі клубок,
ми їх навіки запам'ятали...

Діти!

Ви вивчили урок?

Дію провідміняли?

Я іду,

ти ідеш,

а він не йде:

він мертвий.

Співаю я,

співаєш ти,

мовчить кожен четвертий.

Ми ідем,

ідете ви.

Крок наш твердий,

погляд відвертий.

Вони не ходять:

неживий

кожен четвертий.

Любимо ми,

любите ви.

Скільки неба,

дітей,

трави! –

обійми хочеться розпростерти.

А був би ще серед нас живий

кожен четвертий!

ПОРЯТУНОК

За мотивами повісті
Антуана Сент-Екзюпері
«Військовий льотчик»

I

Чи цього разу поталанить?

Чи виживу?..

Виживеш! Треба!..

Лиш не впусти цю багряну блакить.

Вище бери!

Тримайся неба!

Ти мене розумієш, камрад?

Не візьме ні куля тебе, ні снаряд,

лиш стань тим чудесним асом;

вище бери, як тоді, над Арасом!

Бери у той край, той світ,

вище бери і вище,

де струмениться місячний слід

і тихо квітують вишні.

Бери у той край, той світ,

де не страшні румовища бранні,

де заслоняють усіх нас од бід

наші мами і няні.

Дарма, що вогонь палає-тріщить

і смерть упилася безчинством.

Ось вона – схованка,

ось він – щит,

ось воно – наше дитинство.

День добрий, няне моя Пауло!

Це ти?

Чи лиш образ твій, світла тінь?

Глянь, як раніше, – ніжно і чуло.

У мене, здається, день невезінь.

Відверто:

справа дуже серйозна –

Пауло, ти чуєш мене чи ні? –

хоч тут уже звичною стала загроза,

хоч так одвіку велось на війні.

А земля?..

Як пахне вона по-земному!

Я ж сьогодні збирався піти за село.

Щоб там, серед тиші, побути одному,

щоб там остудити своє чоло.

Надіявся, серцем її відчую,

одвічну цю тишу нічну,

і – може, багато собі прощу я,

і – може, вперше усе збагну...
Нарешті!..

Я чітко бачу Паулу!

Ну дай же руку, няне, скоріш!

Виводь уже з полум'я цього й гулу,

виводь за той клятий рубіж!..

Пауло, зроби ще таку мені ласку:

коли ми зійдемо в старий наш парк,

розкажеш про славного лицаря казку,

розкажеш про Жанну д'Арк.
Ось і минула вся небезпека.
Дякую, люба.

Як світло земне,
образ твій вивів мене із пекла,
з обіймів смерті вирвав мене.

ДИНАМІК

Він побурчав, похрипів і стих.
Нині сказати нічого не встиг.
Підійшла стара, послухала:
«Що-то сьогодні з ним?»
Підійшла ближче, постукала.
«Ані слова. Німий-німим».
Хутенько в печі допалила,
трохи прибрала, підмела,
і – по вулиці тополиній
пішла на той бік села.
Каже всім: «Іду до радиста:
чогось радіо мовчить».
А в радиста син народився,
син народився і кричить.
«У вас весело, – каже стара їм. –
І то добре, що синок.
Ач, вигукує-старається,
наче дзвоник, голосок!
Так гукав і мій молодшенький,
що забили на війні...
Бач, вигулює, хорошенький.
А назвали вже чи ні?
Так гукав і середульшенький –
не вернувся,
партизан...
Ач, мов срібло ллється з душеньки –
славний, славний ти пацан!

А найстарший був тихесенький:
народився – спав і спав.
Може, десь живе, ріднесенький,
раз без вістоньки пропав?
Ні синків нема, нікого,
тільки радіо одне.
Тільки радіо – підмога.
Хто б розрадив ще мене?!
Й поговорить, і поспіває,
надобраніч дасть мені.
І поплачемо з ним, буває, –
як пройдемо по війні.
Та скрутилося в ньому щось там:
ані слова. Німе-німим.
Забіжи коли-небудь, Костю,
подивися, що таке з ним.
То зайдеш?

Не забудься...

Добре з вами, та я пішла».
І знов подалась бабуса
на другий кінець села.

ПЕРЕД БРАТСЬКОЮ МОГИЛОЮ

Отак її ми і назвали – братська.
Як мовить звичай, давній і святий:
усі, хто впав на полі ратнім
і разом похоронений, – брати.
Що ж, є велика правда в тому,
бо полягли від куль одних.
І в долі, як у дружнім домі,
ніщо не розділяє їх.
Там – тиша, мир і згода.
Лежать пліч-о-пліч

їх ряди.

І, мертва вже, не відає природа
ніяких чвар. Вони – брати.
Вони брати...

Стою навпроти гірки,
що братською могилою зовем,
і мов питаю себе гірко:
«А чи по-братськи ми в житті
живем?»

БІЙ

Присвячую пам'яті солдата-артилериста, що 17 липня 1941 року неподалік села Сокольничі, на шосе під Кричевим, дав бій цілій колоні німецьких танків і розгромив її. Встановлено, що герой-артилерист родом з Орла і його ім'я Микола Сиротинін.

...Звичайна ніби могила,
скільки ми бачили їх!
Ви слухаєте старожила,
і – що це: правда чи міф?
Іще одна, може, легенда?
Чи свідок говорить зі мною?
«Ні, аж ніяк не легенда, –
хита чоловік головою. –
І се вам тут кожний ствердить,
бо діялось перед очами.
Нам буде до самої смерті
снитись той бій ночами.
Буде гармата снитися,
залита вся кров'ю...
Там він, де лози тиснуться,
стояв перед силою злою.
Його обійшли, оточили,
ззаду стріляли в нього.
Насилу його скрушили:
військом – одного...»

Замовкне старий.

Вам хочеться
послухати ще якийсь час,
як глухо дерева шепочуться
про те, що було до нас.
Мов чуєте: в шепоті листя
пам'ять сама ожила
про славного артилериста,
мужнього хлопця з Орла.
В дорогу назад понесете
погляд суворий свій.
І – думу з собою візьмете
про той легендарний бій.
А ще ви – під кроки пружні –
подумаєте тоді:
от якби нам таку мужність
мати в своєму житті!
Щоб у тяжку годину
за правду стояти так,
як за свою Батьківщину
стояв той герой-воjak.
Щоби отак переконано
боротись із силами зла,
як зі стальними драконами
боровся той хлопець з Орла.
Повзуть вони, сили,
тягнуться,
в сіру броню одягнуті, –
скільки їх там? Ого!
Та ми: – Вогонь! Вогонь!..

На мить нас охопить тривога,
сумніви стукнуть до скронь:
чи буде вона, перемога?..
– Вогонь, Вогонь!..
Повзуть.
Б'ють по нас ті панцерники –
змісили всю оболонь.
А ми, як характерники:
– Вогонь! Вогонь!..
Дехто уже боїться,
в кущі поглядає – он!
А ми не здаємо позицій:
– Вогонь! Вогонь!..
Бачимо: нас обходять.
Здавайтесь, кричать, та й годі!
А ми все: – Вогонь! Вогонь!
І злий відлітає дракон –
усе, що зросло на рутині, обмані,
на підлості... Хто кого?!
Наші слова останні:
– Вогонь! Во...го!..

ЛЮДСТВО

Чудесне це слово – людство,
наше спільне ім'я.
Любе й затишне слово –
людство,
як листя, дітвора, сім'я.
Слово – як світло сонця,
як докір –
і твій і мій –
війнам та міжусобицям,
як акорд великих надій.
І мудре це слово –
людство.
«Людство!» –
покличу я.
І – немовби відгукнеться
доля далека моя.
«Людство!
Гей, людство!!» –
задзвенить листя і дітвора.
Хто пророчить собі самогубство,
людство?..
Це ж дурниця стара!
Людство буде жити!
І буде дружити!
Люд –
ство!..

* * *

Я уявляю це так:
повільно, але неухильно,
крок за кроком,
сходинка за сходинкою
людина піднімається вгору –
до жаданої вершини,
до заповітного шпилю.
Нарешті піднялась.
А на вершині,
на заповітному шпилі,
стоїть інша людина,
подає руку
і каже:
«Вітаю тебе!
Я твій брат і друг,
справжній, вірний друг.
Скінчилась твоя самотність».

СПІВЧУТТЯ

Співчуваю людині,
коли в неї прорізуються зуби.

У мене самого прорізувались зуби.

І хоч я цього не пам'ятаю,
добре знаю: боляче було тоді.

Співчуваю людині,
коли вона шукає істину,
коли її терзають сумніви,
коли її знесилює розчарування.

Я звідав на власному досвіді
і те, і друге, і третє.

Співчуваю людині,
коли їй кривдно,
коли її гнітить несправедливість.

Несправедливість! Я знаю, що це таке.

Найбільша рана на моєму серці та,
яку лишила несправедливість.

Співчуваю людині,
коли в неї помирає мати,
коли в неї горе.

У мене самого вмирала мати.

Я сам дивився у чорну прірву горя.

Співчуваю людині,
коли вона боїться смерті,
коли вона не хоче вмирати.

Я ж сам смертний і знаю:
не так-то легко померти,

коли над тобою таке синє-синє небо,
коли довкіл така зелена-зелена трава.
Співчуваю людині,
і це, мабуть, природно.
Бо хто ж їй поспівчуває,
якщо не я – така ж, як вона, людина?!

* * *

Ви зрозумійте правильно:
я не на тім стою,
щоб повертатись правою,
коли нас по лівій б'ють.
Ні, я не проти гніву.
Але я за те, щоб нас
не били ні в праву, ні в ліву,
ні в профіль, ні анфас.
Щоб гордості нашої й гідності
не ранили тут і там,
щоб не було необхідності
рішати, чи бити й нам.

ЧЕРЕДА ВЕРТАЄТЬСЯ З ПАШІ

Череда вертається з паші.
У тиші вечоровій
біжать овечки і кози,
поважно ідуть корови.
Череда вертається з паші –
ось вони, справи наші.
Село відзначає подію,
вийшли усі стрічати –
від господинь статечних
до дітлахів окатих.
Мекають вівці і кози,
мукають тихо корови,
люди вповдовж дороги –
мов караул святковий.
Корови собі ремигають,
знають, що їх чекають,
раді, що їх стрічають.
Череда вертається з паші,
і – над селом нашим
уже молоком свіжим,
свіжим і теплим пахне.
Череда вертається з паші...
А за полем, за лісом –
десь там велике місто
брязкає залізом.

Десь-то спішать на диспут.
Десь-то спішать на прем'єру.
Десь-то прем'єр-міністр
дає обід чи вечерю.
Хтось там щось відкриває,
хтось там готує промову,
хтось там говорить таємно
по проводу прямому.
А в селі своя надія.
А в селі тополі наші.
А в селі своя подія –
череда вертається з паші.

* * *

Люди прості все гадають,
знати хочять і питають,
що люди великі їдять і п'ють.
А люди великі їдять і п'ють
лиш те, що люди прості їм дають.
Іще прості люди гадають,
яка у великих постеля,
хоч самі вони тчуть-вишивають,
хоч самі вони стелять.
Ще загадка для простих людей...
Загадок – як у малих дітей!
Ох, прості люди, прості люди,
коли вам усе зрозуміло буде?!

ПОХОРОННА ПРОЦЕСІЯ

Діти народжуються порівняно рідко,
а нас так багато,
нас повне місто,
нас повна планета.
Звідки нас стільки бралось?
Коли ми тільки встигли народитись?
Люди начебто смертні,
а вмирають порівняно рідко –
особливо в мирний час.
І похоронна процесія на вулиці міста
здається нам

ледь не вуличним випадком,
прикрим непорозумінням:

«Хіба люди вмирають?»

Так і зараз.

Повільно рухається процесія,
люди ледве переставляють ноги,
ледь крутяться колеса машини,
ледь пливе жаліслива мелодія,
бо похоронний марш
на відміну від інших маршів
написано в темпі адажіо.

Повільно рухається процесія.
І вулиця сприймає її по-своєму.
Вулиця сприймає її

краєм ока,
краєм вуха,
краєм серця.

Сприймає неуважно і непевне:
«Хіба люди вмирають?»
Вулиця не може сприймати всерйоз
похоронну процесію –
з цією дивачкою машиною,
що повзе, мов черепаха,
з цими оголеними,
низько схиленими головами,
з цією жалісливою,
написаною в темпі адажію мелодією.
Вулиця жива, і вона живе,
і вона хоче жити.
Вона хоче мчати з повною швидкістю,
вона хоче нести голову високо і весело,
вона хоче слухати мажорну,
написану в темпі алегро мелодію.
Вулиця вічно жива,
і вона здивовано питає:
«Хіба люди вмирають?»

* * *

Над міською вулицею пливе
Жал бна, сумна мелодія.
А вулиця, вічно жива, живе
поспішаючи,
жадібно,
з насолодою.

РЕЧІ

Нас оточують наші речі.
З ними в нас дружба й лад.
І дружба ця не зна суперечок,
не знає обману і зрад.
Мовчазно і вірно речі дружать,
віддано служать вони.
Покинемо їх –
і речі тужать,
приходять у наші сни.
А як повернемось ми, нарешті, –
вони гуртом підступляться враз,
і – багато-багато скажуть
речі,
тихо скажуть для нас.
Коли ж обірветься наша дорога,
проб'є наш останній час –
будуть речі вперто і довго
розповідати про нас.
Нагадувати
про нас.

НЕРВИ

Пізно! Вийшли з-під контролю.
У стихію свою ввійшли.
Захопилися любою роллю,
темну силу свою знайшли.
Пізно! Розійшлися нерви.
Починають свої маневри,
починають зараз вони
готуватися до війни.
Вогневу міць потроюють,
войовниче себе настроюють,
і – якось на зламі крутому
стане їм раптом замало брому,
вже не завадиш їм.
Нерви на взводі!..

Спалахи – грім!

І летять від такого бою
аж за хмари – вдень, уночі –
уламки твого спокою,
осколки твоєї душі.

ЗАГУБЛЕНІ СЛОВА, або ЗУСТРІЧ В АВТОБУСІ

Я маю звернутись до жінки.

І не можу, не знаю – як.

«Дівчиною» її не назвеш:

вона не офіціантка

і, до того ж, немолода.

Звернутись: «Товаришко!»...

Але ми не на зборах,

ми в автобусі,

і це звучало б офіційно, якщо не казенно.

Я починаю злитися.

Злитися на себе,

на мову,

злитися на словника,

що статечно стоїть на полиці,

а такого потрібного слова не має.

Я починаю подумки

метати громи та блискавки

на знайомого мовознавця,

який вважає себе великим ученим,

а не може відшукати загублене слово

чи утворити нове,

якщо не було досі...

Сказати – «громадянку»?

Хапаюся за останню, здається, можливість.

Але ж знову-таки:

ми не в суді і не в міліції.

Я не суддя, вона не підсудна.
Ми в автобусі, ми – пасажери.
Ми – просто люди.
Ми – просто чоловік і жінка,
і один з нас просто
хоче звернутися до іншого...
– Вибачте, я до вас... як вас звати?
– Мене? Олександра Петрівна...

ТРОМБИ

А. Кулешову

Під серцем планети –
  тромб з атомних бомб.
Під серцем поета –
  з тривоги його тромб.
Як грудка снігу,
  тромб перший росте
і в стан кровоплину
  другому стежу мете.
Зійтися б у герці
  з першим тромбом отим,
та гірко на серці:
  маєш непевний тил.
Он як затято
  тримається власний тромб
і виступає завзято:
  «Ти що – проти бомб?
Проти темряви?
  Проти зла, чудний?
Та ти крізь терня
  глянув на світ новий!
Але не вельми,
  не вельми старайся ти.
Я в твоїй вені,
  я – твій ненадійний тил...»

Якось під ранок,
коли поет шукає троп,
поета неждано
ошукає тромб.
Як звір презлючий,
збереться в клубок,
і – вже неминучий
тоді стрибок...
І здасться поету,
коли потемніє в очах:
руйнують планету –
атомний жах...

* * *

Куди веде місячний слід,
що світиться на воді?
Веде він у дитячий світ,
у світ казкових надій.
Ну, а куди веде
стежинка, що світиться на воді,
що милішає для очей?
До першого кохання веде,
до світлих його ночей.

* * *

Я любив у дитинстві
слухати розмови дорослих.
Бувало, мої ровесники
бігають по вулиці,
а я заб'юся в куток
і слухаю, жадібно слухаю,
боячись пропустити
навіть слово,
мовлене дорослими –
сусідами, тіткою, гостем.
А тепер побачу дітей,
що говорять про щось своє,
і мені так хочеться послухати,
про що вони говорять.
Про що?

* * *

Ідуть, побравшись за руки, діти.

Щасливо, діти, жити на світі!

Ідуть закохані –

рука в руці.

Не йдуть, а пливуть

по чарівній ріці.

Прекрасно руки дитячі дружать.

Любо пливти по чарівній ріці...

Я ж іду – рука моя тужить,

душа моя тужить по вірній руці.

* * *

Колись-то днями осінніми,
ховаючись од негод,
прийшли сюди та й осіли ми,
ти і я – сімейний народ.
Думали, щезнуть негоди,
стихнуть вітри в полях,
і знов ми – гайда в походи,
і знов ми – в далекий шлях.
Стало довкола світло,
ні осені, ні зими...
А ми все живем осідло,
доріг не питаємо ми.

ЖІНОЧІ РУКИ

Навпроти мене,

місяця, ночі

стелять постелю руки жіночі.

Милуюсь руками,

білими, вмілими, –

як вони знають справу свою!

Злітають, ген, з подушками білими,

білими птахами снують.

«Я постелю стелю,

я постелю стелю,

розділю її з тим,

кого люблю.

Розділю її з тим,

кого люблю.

Я коханням,

я ніжністю

подушки наб'ю,

а зігрію їх подихом,

подихом обів'ю».

Простирадло, мов листя, шепоче:

стелять постелю руки жіночі.

Руки вмілі, світлотілі!..

До чого ж рухи, здається, прості:

ось подушки злітають білі,

й – так легко-легко стелиться постіль...

Авжеж, складної нема науки,
послати постіль – не дивина.
Але потрібні жіночі руки,
це зробить жінка,
тільки вона.

* * *

Пішло воно – незворотне,
як час, як саме життя,
зітхаємо вслід скорботно:
«Прощай, прощай, почуття!»
Думали, ти довіку:
ніщо тебе не злама.
А вийшло так... чоловіку,
що гірше уже й нема.
Єдине: не згадуй лихом.
А в нашій пам'яті ти
людським найсвітлішим міфом
залишишся назавжди.
Було ти нам рідне, кровне,
та ось покидаєш нас...
Таке ж дороге й незворотне,
як наше життя, як час.

* * *

Це вже не так і сумно
лишати жінку тоді,
коли знаєш без сумніву:
знов увійдеш в її дім.
Коли знаєш, що твій корабель
знов припливе до її земель.
Це вже не так і сумно
покидати жінку, коли
кличе тебе бойова сурма,
приспішують тебе: «Пішли!»
Будеш живий – перегодом
стрінеш її
на землі святій,
ні –
перед нею й народом
ти обов'язок виконав свій.
Найсумніше не те для світу,
найсумніше –
як без біди
жінку, тобою зігріту,
ти покидаєш назавжди.
І покидаєш не для завдання,
не для високих справ та ідей,
просто... минула неділя кохання,
а понеділок – прощальний день.
Коли покидаєш –
з її докором,

з її уявною провиною,
коли її погляд,
  її покору
ти відчуваєш своєю спиною,
коли, покинувши її одну,
їдеш у тишу,
  не на війну.

* * *

Ми живем, щоб вертатись
час од часу туди,
де минуло юнацтво,
де дитинства сліди.
Ми живем, щоб вертатись.
І милішого шляху нема.
Ми живем, щоб вітатись:
«Мамо! День добрий, ма...»
Ну, а раптом нападє,
горе в хаті старій?
Ну, а раптом нещастя –
і мати в землі сирій?..
Ми живем, щоб вертатись.
А до кого повернешся ти,
з ким у хаті цій будеш вітатись,
як біда вже прийде туди?

МАМА МИЛА РАМУ

За букварем

Була і в мене мама.
Мила раму так само.
Мила раму вона
дочиста, доясна.

Чи то іде свято,
чи настає весна –
у мами справ багато.
І раму миє вона.

Мама раму мила,
мама мила шкло,
щоб сонце не йшло мимо –
до нашої хати йшло.

Хутко світліла хата,
тішилися ми.
Чи то діждали свята,
чи після зими.

Було в мене дитинство,
мати в мене була.
Чисто було й затишно
в хатиночці край села.

Потім не стало мами.
Схололо наше гніздо.
Ніхто не мив там рами,
вікон не мив ніхто.

Скільки довкола світла!
А мама туди пішла,
де ні рам, ні вікон,
де ні світла, ні шкла.

Вже їй не мити раму.
Свято обходить маму.
Світло обходить веснами.
І – моє вікно
зирить на світ невесело,
потемніло воно.

ЗАМІСТЬ ЕПІТАФІЇ

Спи, рідна.

Ти мало спала.

Ти неспокійно спала на землі,
де мало тиші і ладу мало,
де сни були – тривоги та жалі.
Спи, рідна.

Ти мало спала.

Дітей приспиш – сама не спиш
і все у темінь дивишся, бувало,
усе зітхаєш і мовчиш.

Тоді була війна – земля стогнала,
тремтів ночами відблиск на стіні,
дзвеніли шиби... І ти мало спала,
сама не знала: спала ти чи ні.

Були негоди, кривди і нестатки.
І скрізь тебе, як злий недремний пес,
будив талан твій матері, солдатки
і трудівниці. Доля без чудес.

Спи, рідна.

Ти мало спала.

Ти з дня у день і з року в рік
не покладала рук – так мало спала...

Нас годувала –

недосипала,

біда настала –

недосипала,

біда пропала –

недосипала...

І хто тому безсонню, як вів лік?!

Ти над спокоем світу ворожила,
в очах твоїх його всі сни жили,
твоїм спокоем – мало дорожили
і сну твого чомусь не стерегли.
Спи, рідна.

Ти мало спала.
Нас виправляла –
ще більше дбала,
і знову не до сну було.

Так і вело...
«Ох, діти! Як ви там у світі,
діти?»

Чогось тривожно так гудуть дроти.
Ну, досить вам уже, дроти, гудіти.
Не нагули б якоїсь ви біди...»
Біда прийшла. І зовсім ти не спала.
Який вже сон до тебе міг прийти?!
Ти мало спала і жила ти мало –
померла в муках передчасно ти.
Спи, рідна.

Ти мало спала.
Усе неспокій турбував нічний.
Нас годувала –
недосипала,
нас рятувала –
недосипала,
як бідувала –
недосипала,
все працювала – недосипала...
Спи, рідна. Хоч отам спочни.

* * *

Стирають на картах білі плями
і відкривають материки
не колумби – колумбів мами,
їхні добрі матірки:
благословення матерів
та молитви їх за синів.
І мир укладають не дипломати –
під них би гарматний гуркіт не стих, –
а мутер і мер, маці і мати,
добра їх воля супроти лих.
І революції – справа їх рук,
простертих розпачливо, німо.
З кетягів материнського гніву
проливається кров на брук.

* * *

Не всі і не завжди
закінчують бджоли труди:
гинуть, підкошені,
разом із ношею.
Не всі доповзають мурашки:
тягти мурашці важко.
І птахи по весні
не всі долітають, ні.
Упав журавель у хащі:
несила змахнути крильми...
Так само й у світі нашім,
так само і з нами, людьми.

ЖИЛИ СОБІ БУЛИ

Жили собі були –
  так починають казку.
Задовго до нас
  люди жили, були.
Справи вершили,
  знали кохання, ласку.
Втоптали рясту.
  І відійшли, одпливли.
Жили... були –
  слова, немов епітафія.
Жили... були –
  і відійшли, одпливли.
Тільки над нами
  літають їх душі птахами.
Тільки сліди їх
  темніють усе на землі.
Жили... були –
  і не стане нам рясту.
Вип'ємо ласку,
  скінчиться наш час.
Жили... були –
  знов починатимуть казку.
І казка ця буде...
  уже й про нас.

ВЕРТАННЯ

Я вертаюсь у вірші –
скінчилась довга розлука.
Заспокойся, серце!

Серце, не стукай!
Думав, проживу,
обійдуся без віршів.
Та думки обсідали щораз чіпкіші.
Затужила душа,
потяглася назустріч ділу,
наче пташка додому з далекого Нілу...

Я вертаюсь у вірші
не заради слави –
заради мети заповітної,
доброї справи.

Хочу повідати їм
багато такого,
що виніс із мандрів,
із шляху земного.

Це – як вертання у рідні для серця
місцини.

Це – як вертання
в світання, у світ дитинний...

Із мандрів моїх,
з мого шляху земного
я вертаюсь у вірші –
веди і веди, дорого!

БАЙДУЖІСТЬ

З чим порівняю байдужість,
черствість її, осоружність?..

В уяві пустиня гола,
де мертві бархани довкола,
де тільки піски сипучі,
вітри-суховії палючі.

Як же ж погано людині
в цій безсловесній пустині!
Тут сам визволяйся з біди,
ніде і ковточка води.
Кричи до знемоги,

хоч помирай –
буде мовчати оголений край.
Глухо мовчатиме край піщаний...
Так за стіною мовчать міщани.

ЛЮДСЬКИЙ ЗНАК

ВИСОКЕ НЕБО ІДЕАЛУ

Високе небо ідеалу!
Моя душа людська
віками спала
і лиш тоді прокинулась,
о тій порі,
коли тебе забачила вгорі,
коли над головою возсіяло
високе небо ідеалу!
І тільки-но тебе відкрили очі
та у твоїй скупались вишині,
як іншими відразу стали ночі,
як іншими відразу стали дні.
Ти світлим сенсом їх сповняло,
високе небо ідеалу!
Ти друге дихання дало,
до щирих друзів повело
і, як хвилює лиш любов,
ти хвилювало мою кров.
І вабило, і чарувало
високе небо ідеалу.
Хмурнів –
усмішку повертало.
Звірів –
на мудрість наvertало.

НОВОРІЧНИЙ ТОСТ

Я пропоную тост за Час!
Тож піднімімо чаші!
За Час, що трудиться на нас,
на сподівання наші.
Я пропоную тост за Час!
За Час, що трудиться на нас
настійливо, сумлінно,
невтомно і незмінно!
А здатись іноді могло,
що Час – якийсь нейтральний,
не за добро і не за зло,
такий от бездіяльний.
Ми помилялися тоді:
роки були не ті...
Всі наші дні без щастя,
безчестя прикрі дні
є смугою безчасся.
А Час приходить, як зоря,
як свіжий подих вітру,
і відступає хвиля зла,
і – знову бути світлу.
Приходить Час, приходять дні –
стають усі крапки над «і»,
бо Час не любить сцен,
так само – лжеімен,
бо він дає одразу
усьому власну назву.

Брехнею назове брехню,
а метушнею – метушню,
недовге що – недовгим,
недобре що – недобрим,
нечисте що – нечистим,
злочинне що – злочинством.
Тирана так і назове –
тираном. І вінок зірве.
Нам помагає знати Час,
де тільки попів,
де алмаз,
зерно це
чи полова,
де слався дзвін порожніх фраз,
де – істинного слова.
Я вірю в добрий, мудрий Час,
що правдою навчав не раз.
Я в час тяжкий його назву:
«Нічого, все переживу.
Нічого, хутко прийде Час,
і він тоді розсудить нас».
Я пропоную тост за Час –
соратника, співавтора!
За Час, що працював на нас
і працюватиме на нас
так само вірно завтра!

ДВІ ПАРАЛЕЛЬНІ ПРЯМІ

Холод за вікнами. Бути зими...
Вчитель – про дві паралельні прямі
мовить і руки тре посинілі.
На чорній дошці – дві лінії білі,
які ніде, ніде не зійдуться,
які ніколи не перетнуться.
«Невже це правда?

Невже ніде?» –

думка ніяк з голови не йде.

«Невже це правда?

Невже ніколи?» –

думаю я по дорозі із школи...
Далеко учнівські мої кілометри,
та в пам'яті досі урок геометрії.
Ніби живі, проростають в умі
дві паралельні прямі.
Бачу: у простір пішла пара ліній.
Ні, то не пара: нічим не спільні.
Йдуть і мовчать вони,

просто німі

ті паралельні прямі,

Йдуть вони обіч,

ідуть вони опліч,

вік не зове одна одну на поміч.

Ніби прокляття тяжіє над ними:

бути так близько і бути чужими.

Серце стискається:

«Ех ти, пряма, –
кожна самотня
і... кожна німа!»

* * *

Бачу в найвищому просвітлінні:
падають ваші три виміри.

Лінії.

Падають ваші стіни і стелі,
і – відкриваються доли веселі.
Виходжу в сині сфери незмірності,
сфери безсмертя і вічної вірності.
Виходжу з буденності, мов з небуття,
я на нову орбіту життя.
Три виміри!..

Ми з вами – квити!

Ви кепські пророки, евкліди.
Падають кривди й неправди!
Ви кепські пророки, плавти¹.
Киньмо зневіру й іронію.
Бачу найвищу гармонію.
Бачу: зустрілись живі,
не німі,
дві паралельні прямі.
Бачу: проміняться в серці, умі
ті паралельні прямі.

---

¹ Плавтові належить вислів: «Людина людині
вовк» /примітка автора/.

* * *

Хто ми і що ми
самі по собі?..
Зерня знаходить себе у сівбі.
В житті, як у полі,
нам слід прорости.
В житті, як у полі,
нам треба зійти,
щоб, як у полі,
себе в нім знайти.
А по весні,
а по сівбі
ми вже не будем
самі по собі.

СПАРТАК

У фільмі бачив я

той скорбний час, коли
його – прекрасного титана світу,
закутого в кайдани, – повели
і... розп'яли.

Зробили це вночі,

як Рим дивився сни,
як озираючись, мов полохлива миша,
по всій імперії тулилась до стіни
благословенна і проклята тиша.
Висить Спартак, конає на хресті,
а біля ніг його –

самотня, як билинка, –
здіймає руки в божевільній гіркоті,
очей не зводить та, нещасна...

жінка.

«Спартак, Спартак!..

Хоч слово та промов!» –
ячить до нього, обнімає ноги.

А він мовчить.

Одна лиш його кров
шепоче заповіт – суворий, довгий.

«Спартак, Спартак!..» –

я чую в залі плач.
То схлипують і старші, і молодші,
та й у самого мене, друже, бач,
сльзьми наповнилися очі.

Спартак, Спартак!

Герої всіх епох!

Чи не такий кінець усі ви мали?

Коли хтось міцно спав,

хропів за двох,

вас на хресті без жалю розпинали.

І чи не завше

на останній ваш поріг

ступала бідна жінка вслід за вами –

ота, що билась коло ваших ніг

і проклинала тишу під хрестами.

ДИВАК ЧОЛОВІК

Дивак чоловік...

Дивиться на росинку дрібнесеньку
і – ціле сонце відкриває собі.

Дивак чоловік...

Слухає мушлю простесеньку,
а чує в ній океанський прибій.

Дивак чоловік...

Ішов би гладенькою стежкою.
Ні, дай зорю на тернистих шляхах!
І вже не злякаєш його небезпекою:
ітиме вперед, поки сила в ногах.

Дивак чоловік...

Зі втратою невинуватою
не мириться він нізащо в душі.
З неправдою не мириться,
і з кривдою правдою
не хоче миритись –
хоч кілка на нім теши.

Дивак чоловік...

Йому багато в чім відмовлено,
а він не здається:
з неспокоєм на чолі,
знай вірить у свій
перпетуум-мобіле,
у панацею,
у чудо-важелі.

Дивак чоловік...
Йому Освенцім, Хіросіму,
йому замість імені –
на тіло тавро.
А він закликає:
добро несімо!
Є добро!
Переможе добро!
Дивак чоловік...
Не може не сподіватись,
не може не вірити,
не може ніяк!
Дивак чоловік...
І ті дивацтва –
його порятунок,
його людський знак.

КІЛЬКА СЛІВ ПРО ЛІС

Ми в лісі мали прохолоду,
живицю, ягоди, квітки.
Ми в лісі мали насолоду,
і ось – обрубуюєм гілки...
Ліс нас любив,

а ми не любим.

А ми його січем і губим.
Він нам явив свої дари.
А ми?.. Що ми йому дали?
До нас він –

з миром, у покорі.

А ми –

з мечем.

А ми

його – під корінь

та під корінь...

рубасемо-січем.

РАНО ЧИ ПІЗНО

Рано чи пізно,
пізно чи рано
висохнуть сльози,
загоїться рана.
Рано чи пізно,
пізно чи рано
помста сувора
впаде на тирана.
Рано чи пізно,
пізно чи рано...
Як росяно, світло! –
хвилююсь весняно.
Рано чи пізно,
пізно чи рано...
Будь те, що доля
пошле нам неждано, –
рано чи пізно,
пізно чи рано!

* * *

Знов шлак холодний.

Тільки шлак.

Як нам рости, моє творіння?

Я б'юся, я шукаю шлях

до заповітного горіння.

Дивлюсь –

на шлак наводять лак.

А результат?..

Сумний, нікчемний.

Під гарним лаком той же шлак,

а не вогонь живий, священний.

От Прометей –

той дав огонь,

палкий вогонь з живих долонь...

Як нам рости, моє творіння,

щоб ти було –

саме горіння?

МАЯК

Не відаю сам я, коли-то і як
ясний запалився в мені маяк,
але він горить і горить у мені
та світить мені у моїм тумані.
Не знаю, коли запалився він,
напевне, в якусь негоду,
та кличе відтоді до перемін
і обіцяє погоду.

І я йду на нього, як той моряк
іде за негоди на свій маяк.

І буде горіти він ясно,
допоки я сам не згасну.

* * *

Вчитися жити треба в дітей.
Ще – у відомих прекрасних людей.
А люди ті є великі діти
у звичайнім дорослім світі.
Отже, учитися треба в дітей.

* * *

Люблю землю,
  де є дитяча казка,
де є дитинство
  й отроцтво моє.
Люблю землю,
  де є жіноча ласка.
І дружба є,
  і багато що є.
Люблю землю.
  І ту ж землю проклинаю,
де тануть казки,
  як ранкові дими,
де зраду знаю
  і втрати знаю,
де все минає
  і минаємо ми.
Люблю землю я
  серцем своїм крилатим.
І проклинаю,
  і тим же серцем скорблю.
Так і живу:
  між любов'ю й прокляттям.
Так поміж ними душу свою ділю.

* * *

Обростаєм.

Речами, паперами,
звичками,
обов'язками і манерами.

Обростаємо болями, охами,
як валун обростає мохом.
Обростаємо мохом обставин.
Обростаєм боргами, хвостами.
Обростаєм, як берег кущами.
«Де чуже, де наше? – питаєм. –
Де ростем, а де обростаєм?»
Обростання...

Не так-то просто
відрізнити його од росту.
На душі моїй кріпне щетина.
Це нова обростає людина.
Відчуваю: почав обростати,
та нічого зробити не здатний.
Ну, а може, спину обростання?
Може, взяти й підняти повстання
та всією першоосновою
розбудитися по-весняному,
почати життя з боку нового –
ще чистого, ще весняного?
Тільки як же ми, як повстанем?!
...Он щомиті самі обростаєм,
розлучаємося з собою –
дехто з боєм, а хтось без бою.

* * *

З жалем дивлюсь на дитя,
малесеньке, беспорядне,
і – хочеться йому допомогти.
Але як? Як поможеш,
коли тільки саме по собі
воно може рости, набиратися сил?!

Зі співчуттям дивлюсь на людину,
наївну, невмілу, недосвідчену,
і – хочеться їй допомогти.
Але як? Як поможеш,
коли тільки через власний досвід
вона може змінитися?!

З болем дивлюсь на людину,
знівечену, скалічену життям,
і – хочеться їй допомогти.
Але як? Як поможеш,
коли тільки саме життя
може вернути їй колишній вигляд.
Як? Як допомогти людині?..
А допомогти я повинен.

* * *

Мовчанка різна буває.
Один мовчить тому,
що обережно ступає –
боїться всяких табу.
Мовчить особа твереза –
виважує на терезах.
Скептики – ані слова:
бач, не допоможе мова.
Байдужі – мов ізольовані
/лиця пусті, лаковані/.
Що їм до болю чужого?
Ліпше не чути нічого.
Є мовчуни – аматори
чужої відваги.
Наставлять свої локатори:
«Я весь до уваги!»
Мовчанка буває різна...
А є ще мовчанка грізна.
Мовчить людина, чекає,
мовчить, як усі мовчать.
І раптом рішуче зриває
з уст льодову печать.
І раптом вибухає:
«Годі! Мовчанка – не честь!»
І скаже таке наостанку...
Коли вже мовчати десь,
то я за таку мовчанку.

* * *

Добре, що синь за вікном згусає,
добре, що промінь щезає слабкий,
добре, що день цей уже догорає,
день цей нестерпно тяжкий.
Тихо. Ніхто не стрічається.
Тихо. Ніхто не сперечається.
Вечір стихає. І тихне син.
Добре, що сутінь довкола згущається.
Добре, що день цей уже кінчається.
А то інакше забракло б сил.

* * *

Ось кажу і тобі я:
– Просиш «не шуми»,
неначе твоя стихія –
це світ тишини.
Неначе /от нелогічність,
живеш – то живи і шуми!/
попереду в нас не вічність
безлюдної тишини.

* * *

Летів ворон.
Сів на гору,
на гору-могилу.
Роззирнувся хижим оком
і склав чорні крила.
Глянув ще раз
і – спинився
поглядом на тому:
щось подібне вже траплялось
на очі старому.
Ах, цей дуб,
кість і рів
йому нагадали,
як він був молодим,
як він тут попоїв...
Ой бенкетували!
Ген – те саме село,
тут – валун, дерева...
А що трупів було!
А що крові текло!
Бери, скільки треба.
Так, багато лягло.
І як вщухнув огонь –
почалася тризна...
От коли це було?..
Вже самому, либонь,
двісті як не триста.

А гора...

Вона тут іще не стояла.

Хто насипав,

чий труд –

гора не сказала.

МОЯ БІДА, МОЯ ВІНА

ЗАОЗЕР'Я

Поема

*Пам'яті моєї передчасно
померлої матері
Олександрини Ригорівни*

ПЕРЕДЧУТТЯ

Спочатку прийшло сюди
передчуття біди.
Глухе і безмовне,
майже невловне.
Якийсь неспокій,
наплив нуди –
передчуття біди.

Був сам. Був син. Була ти.
...Й передчуття біди.

Був холод, сніг, твої сліди.
...Й передчуття біди.

Як одцвітали довкіл сади –
передчуття біди.
Усміх не той, дума не та...

Як там живе матуля?
Чиї рахувала літа
сива зозуля?

Бачив тебе вряди-годи.
Передчуття біди.

Передчуття біди,
передчуття нещастя.
Десь у просторі й часі
в о н а в ж е і ш л а с ю д и .

Передчуваю біду,
залізну її п'яту.
Минали в тривозі дні –
надходив час катастрофи...
І – саме тоді
писав я ці строфи.

МИ ЖИВЕМ,
ЩОБ ВЕРТАТИСЬ

Ми живем, щоб вертатись
час од часу туди,
де минуло юнацтво,
де дитинства сліди.
Ми живем, щоб вертатись.
І милішого шляху нема.
Ми живем, щоб вітатись:
«Мамо! День добрий, ма...»

Ну, а раптом нападє,
горе в хатї старїй?
Ну, а раптом нещастя,
ї – мати в землї сирїй?..
Ми живем, щоб вертатись.
А до кого повернешся ти,
з ким у хатї цїй будеш вїтатись,
як бїда вже приїде туди?

ТЕЛЕГРАМА

Зрїв бїди гїркий урожай.
Ї – надїйшла телеграма:
«Приїжджай
просить мама».

.....

ЗА ЛІСОМ ЗАЛІССЯ...

За лісом – Залїсся...
«Скажи менї, мамо,
а що за Залїссям?»
«Не знаю так само».
За лісом – Залїсся.
Сумні там обїйстя.
За лугом – Залужжя.
Далеко дуже.
За мохом – Замошшя.
Пройти не можна.

До Заозер'я –
стежка без терня.
«Там скрипка і бубон –
весела годинка.
Чи йде з нами люба
Олександринка?..»

За лісом – Залісся.
Десь там зачаївся
вітер зухвалий –
весни передвістя.
За лугом – Залужжя.
Відтіль іде стужа,
дме сівер холодний,
гуде в хуртовині.
А сонечко сходить...
Сонечко сходить
за озером синім.
Над Заозер'ям
сходило сонце,
світило матері
просто в віконце.
Грало-іскрилося
сонце над озером.
Мати дивилася
світлим поглядом.
За озером тим –
уже Заозер'я.
Раз – пам'ятаю це,
як тепер, я –

мати грядки свої
досапала.
Сіла, натомлена,
коло хати.
Руки собі
на коліна поклала.
За озеро дивиться
у задумі.
Туман над озером
лине кошлатий.
У Заозер'ї
думкою мати.
Над озером зірка,
як стигле зерня.
Дивиться мати
у Заозер'я.
Згадує щось?..
Передчуває?..
Чи просто втомилася
і спочиває?

ДРУГА ТЕЛЕГРАМА

Визрів біди гіркий урожай.
Стукнули в двері.
Іди стрічай.
– Вам телеграма...
«Померла мама».

СПОГАД

За лісом – Залісся...

«Скажи мені, мамо,
а що за Заліссям?»

«Не знаю так само».

Вона не знала,

який довкіл

світ, що в хатину їй зазирає.

Як у віконці? Великий? Безкрай?

Вона не знала книжок і шкіл.

Не знала далеких доріг,

хоч вЇходила немало.

Тільки раз покидала

рідне село, рідний поріг.

Маю на увазі той час,

коли вона гостювала.

...Якось день-другий посиділа в нас,

і – бачу, засумувала.

«Мамо, мамо! Скажи мені:

тобі погано тут?

Чи нездорова?»

«Бачила нині їх уві сні.

Як вони там одні –

тато, хата, корова?..»

І заплакала, бідна, враз.

Сльози – мов горошини.

«Добре, дуже добре у вас,

та поїду цієї ж днини.

Нема ні спокою, ні сну.

Прошу: відпустіть мене, ну...»
к тільки ми не втішали її!
Сміялися й умовляли хором –
вона дивилась на всіх з докором:
«Та відпустіть, дорогі мої!..»

ОД СЕЛА ДО ЦВИНАРЯ –
ПІВВЕРСТИ...

Од села до цвинтаря –
піввверсти.

Од села до цвинтаря –
довгі версти.

Од села до цвинтаря –
шлях до мертвих.

Горять за спиною в тебе мости.
Не вернеться мати. Не вернешся й ти
до неї живої...

По той бік безодні страшної
мати моя вже стала.

І хутко холоне рідне гніздо...

Таки прийшла ти,
пришкандибала,

чорна бідо!

Од села до цвинтаря –
з піввверсти.

Од села до цвинтаря –
шлях донезмоги.

Чи встигнемо до темноти,
як вимагає наш звичай строгий?

Ще б, товаришу голово,
ждала мене,
будь їй менше образ, її дні щасливіші.
Бо Вона була з тих,
хто пташати в житті не торкне.
Бо Вона була з тих,
кого кривдять, як пташку, інші.
Поминаєм її.
А вона ще б, сусіде, жила.
А Вона ще б жила,
дорогі односельці,
якби мали ми приятні більше в серці,
більше поваги до Неї,
тепла.
А Вона б, свате й брате,
жила по цей час,
якби Нею ми більше всі дорожили.
І якби ми, родина, її возлюбили
так, як хочем самі, щоб любили нас.
Поховали її.
Поминаєм її.
А Вона ще б жила.
Поминаєм її.
Знов гіркого вина наливаєм.
За стіною – зима.
За стіною – нічна імла.
І Вона в тій імлі.
За її упокій випиваєм.

ВРАНЦІ

Тихо корова в хліві мичить,
тихо корова в хліві рикнула.
Мукання жалісливе звучить...
Це корова до Неї звикнула.
Знає Її і чекає Її.

Ту, що доїла,
поїла
і годувала.

Куди ж то Вона пропала?!
Чує біду душа коров'яча,
і страх у тварини знов в очах,
і мукання це, тяжкий той рик –
душі її, коров'ячої,

крик:
куди ж то Вона пропала?!
Корова жалісно мичить.
Вона мичить.

А хата мовчить.
Стіни мовчать.

Тіні мовчать.
Мовчать кутки всі і закутки.
Мовчать Її згортки і завитки.
Стеля мовчить,
постеля мовчить.

Мовчать Її клунки й пакунки.
Мовчать Її давні покупки.

Вузличок на цвяшку мовчить.

Ѕлубочок мовчить.

Котушки мовчать.

Стіл мовчить, спорожнілий.

На кожній речі – мовчання печать,
речі осиротіли.

Річ мовчить.

Піч мовчить.

Піч без Неї – холодна аж синя,
от-от заплаче і закричить:

«Де Вона? Де господиня?!»

Піч мовчить.

Хата мовчить.

Хата без Неї – ніби пустиня.

От-от заплаче і закричить:

«Де Вона? Де Господиня?!»

Хата мовчить.

Речі мовчать.

І всюди-всюди мовчання печать,

на всьому відбиток страху,

осиротіння і краху...

Стіни і речі

будуть мовчати.

Стіни і речі не можуть кричати.

НАВЕСНІ

Мамо, іде весна.
Мамо, весна-красна.
Онде у небі безхмарнім
нові виростають цятки.
То вже вертаються з мандрів,
простують додому пташки.
Якось в ранкову годину
вони прилетять і сюди:
знають березу й хатину,
де вили кубельця завжди.
Будуть вони щебетати
на вільсі, бузку і тині,
будуть хатину питати:
«Чому нема Господині?
Удосвіта, на зорі,
з нами Вона прокидалась,
праця Її починалась.
Поралась тут у дворі.
Ми вили гнізда свої,
Вона лад своєму давала...
То чом же не видно Її?
Куди Господиня пропала?..»
Мамо, іде весна...
Грядка твоя й борозна,
квітник біля хати
будуть тебе чекати.
Але не прийдеш ти, ні.

Хто їх догляне, засіє,
виполе пустозілля?
Вмить заростуть навесні
травною твої грядки,
сліди твої і стежки.
Густою травною,
густою і молодою.
Мамо, іде весна...

НЕКРОЛОГ

Після хвороби,
тяжкої, тривалої
/в останні дні все пити давали їй.
І як це сталося, не відав я –
так боляче вдарила доля кривдна/
померла Вона, мати моя.
В селі –
тітка Олександрина.
Посад багато в житті обіймала:
піч стерегла,
льон терла,
прала,
сіно сушила, роди приймала,
сіяла, шила...
Хіба це мало?
Працювала
від зорі до зорі.
Був вічний той коловорот.

За сумісництвом ще доглядала
колгоспне поле

і свій город.

Як бачите, посад немало,
як бачите, посада одна –
від зорі до зорі

працювала Вона.

Які ж Її справи де міддю гриміли?

Таких на рахунку Її не було.

Та може сказати всеньке село:

був подвигом кожен день Її білий.

Не помишляла Вона вовік

про грамоти урядові.

Були б тільки діти Її здорові

та видався б урожайний рік.

І про медалі так само, про ордени...

Навіщо були Її вони?

Лише б не дав бог війни,

писали додому сини

та сіна щоб стало до весни.

Чи хтось Її складав подяки?

Не знаю, як на предмет подяк,

але невдячних усяких

Вона побачила. Це так...

То хай же буде Її пухом земля.

Хай спить Трудівниця і Господиня.

Мати. Рідна мати моя.

В селі –

тітка Олександрина.

МОЯ ВІНА

З поеми «Даруйте»

*І буду просити прощення,
як просять діти.*

Л. ТОЛСТОЙ

Даруйте, даруйте!..

З виною ходжу,
як з горою.

Даруйте, подвижники,

славні герої!

Тяжкий був той хрест,

що його ви несли.

Священна та кров,

що її пролили.

Чи вартий я вашої мрії та віри?

Чи вартий великої тої офіри?

Із вашої крові, он, сходять гвоздики,
та побіч – бур'ян розростається дикий.

Ваш приклад високий –

це спалах, це подвиг,

та скільки провин

ще нам сковують подих!

Даруйте, даруйте!..

* * *

Даруйте, даруйте!..

Я так винуватий.

Ви ліпше помовчте,

мої адвокати!

Не треба тут доказів ваших розумних.
Сумління завжди є на лаві підсудних.
Садовить себе та само себе судить.

І так лиш рятує

воно свою сутність.

Сумління, що виправдань стало шукати,
дорогу торує до власної страти.

За всіх і за все ми

відповідаєм,

і всі ми вину

в кожному випадку маєм.

Покайся, злочинцю!

Убивцю, покайся!

Каюсь і сам –

теж в одвіті за вас я.

Суддя,

прокуроре,

і ви, адвокати,

за скоєне кожен із вас винуватий.

І ти, херувиме рожевуватий,

в усьому, що трапилось, винуватий.

І ти, міщанине

статечний, пихатий,

за все і у всьому теж винуватий.

А більше від інших

я сам винуватий.

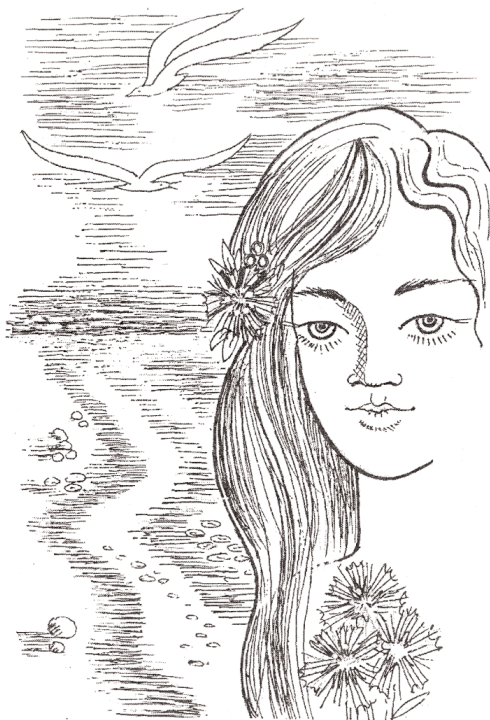
За нашу ганьбу всю,
покуту
і втрати.
За все винуватий!
Даруйте, даруйте!

ВІРШІ МОЇ – ЛИСТИ

Я знайшов визначення
своїм віршам –
тим, що написав,
і тим, що зріють
десь у нетрях моєї душі.
Вірші мої –
то листи.
Це тільки листи.
Листи в минуле,
моєму попередникові.
Я хочу знати, чи має
він до мене якісь претензії,
я хочу спитати,
чи є в нього, мертвого,
якісь кривди на мене, живого.
Вірші мої – листи у майбутне,
листи до моїх нащадків;
я хочу знати,
пам'ятають вони мене чи ні.
Хочу знати,
чи помагає їм мій досвід,
і хочу лишити їм
свій заповіт
/у стосунках з нащадками
вірші мої – духовний заповіт/.
Вірші мої – мої листи.
Мамо, чи отримуєш мої листи?
Чи вони до тебе доходять?
Може, я не так пишу адресу?
Я пишу: «Могила матері».

А може, треба писати якось інакше?
Може, потрібна якась інша,
докладніша адреса?..
Вірші мої – мої листи.
Листи людям.
Тим, яких я люблю
і яким не можу не сказати,
як я їх люблю.
І тим, яких я не люблю,
яким повинен сказати,
що їх не люблю.
Вірші мої – мої листи,
і я пишу їх не для того,
щоб нагадати про себе,
про своє існування.
Ні, я пишу, аби нагадати всім
про наше спільне існування,
щоб кожен пам'ятав
про життя всіх інших.
Вірші мої – мої листи.
І оскільки це так,
то я пишу їх недаремне.
Якщо просто вірші – можуть не читати,
їх можуть їсти миші.
А з листами не так.
У листів зовсім інша доля.
Вірші мої – мої листи.
На одні я отримую відповідь,
на інші відповідь буде йти
довго-довго,
як іде на землю світло

від далекої зорі.
Відповідь може надійти тоді,
як мене вже не буде.
Вірші мої – мої листи.
А мені треба написати безліч листів.
Скільки на землі людей?
Мільйони? Мільярди?
Так от: я повинен написати
мільйони, мільярди листів.
Кожному по листу.
А скільки людей буде на землі?
Важко сказати.
Усе свідчить про демографічний вибух.
Та все одно я писатиму їм.
І наполегливо писатиму
своїй матері.
Може, котрийсь лист і дійде...
І наполегливо писатиму туди –
в той синій простір, ту далеч,
недосяжну для мого зору
і навіть для моєї свідомості,
доки не надійде відповідь.
А коли ця відповідь
буде йти дуже довго,
як іде світло від далекої зорі,
і, нарешті, надійде тоді,
як мене вже не буде,
то її перешлють мені на адресу,
на яку я тепер пишу своїй матері...

* * *

– Що означає щиро дружити?

– Любити.

– Що таке віддано справі служити?

– Любити.

– Що таке шлях у житті не губити?

– Любити.

– Що таке щастя земне творити?

– Любити.

ЯВЛІННЯ

Явління зір і сонця в вишині.
Явління соків із глибин коріння.
Явління трав у березневі дні...
І ось моє, і ось твоє явління.

Неначебто домовилися всі –
глибини темні і осяйні висі,
неначебто сказали всі: «Явися!» –
І ти явилась у своїй красі.

Неначе з випадку усе взялось,
неначебто зненацька.

А насправді
це втілення з надії почалось,
йому, як ранку, як весні, ми раді.

І, щоб ти нам явилася як слід,
підмогою було благословення.
Благословляв твоє явління світ
і Всесвіт – знаком одкровення.

ПОЕТОМ СТАНЬ!

Із поеми «Нічний берег»

Де ліпш?

Як перебути ніч у місті?
Клювати носом, сидячи на місці?
Коли змагатися зі сном,
то вже активно –
як зі злом.

А позіхання – не змагання.
Змагання – значить, намагання.
Не спи, розглянься навсібіч –
іди на вулицю, у ніч!
Іди у парк, що над рікою,
дай волю роздуму нічному!
Я вийшов з думкою такою:
«Не треба спати хоч одному».
Так, треба виспатись спортсменам,
щоб добре м'язи нап'ялись.
І тим, хто вибрався на пленум,
без нього, сну, не обійтись.
Тобі ж, коли ти пишеш вірші
й не хочеш вірш проспати ліпший,
корисно, мабуть, менше спати,
а більше думати і дбати.
Ми вже притерлися до них,
рядків, написаних без роздуму,
що ні для серця, ні для розуму.
Вже вистачає нам тих книг,

де вільно слову, тісно думці,
де мій колега досі ще
товче нам воду в тій же ступці
й ту саму воду все товче.
Товче, а може, ліпш «токує»,
немов весняний тетерук.
Токує і хутчій друкує,
такому б тільки з рук та в друк.
Як мовиться, відкукурікає,
а вже по нім – хоч не світай...
Не будь, колего, недорікою!
Поетом стань! Раніше встань!
І, коли вулиця ще тиха,
озоном весняним подихай.
Озон і рух – наш кращий друг.
У свіжій тілі – свіжий дух.
«Восстань, пророк, и виждь, и внемли», –
прийшов на пушкінський я круг.

ПОЕМА МОРЯ

I

Вийду на берег рано,
палко скажу в тишині:
«Повій, повій, моряно,
чоло освіжи мені.

Інші вітри так сміло
на ньому лишали слід.
Обвій, щоб знов провітліло
воно на багато літ.

Моряно, я чую твій подих,
як дотик легкий уві сні...»
Моряна іде по водах
і віє в обличчя мені.

2

Шуміло море за вікном...
Воно було спокійне зранку,
та зашуміло перед сном,
немов співало колисанку:
«Спи, чоловіче, спи до дня.
Ти завше спиш у ночі темні,
коли скінчиться метушня,
коли минуть турботи денні.
Мені ж – не спати.

Я шумлю

наперекір усяким зморам.
То хвилю кину й розстелю,
то кину виклик тихим зорям.
Спи, спи...

Всіх істин не збагнеш.
Ти лиш на мить тут, чоловіче,
колись назовсім ти заснеш.
А я шумітиму,
я – вічне».

З

Яке-то було воно?
/Хоч не сказали «море»,
та знали ми все одно:
про море говорим/.

Яке-то море було?
Не гуло, не ревло
оскаженілим звіром,
дихало рівно, помірно –
було милосердне.

Яке-то море було?
Гнітити нас не могло.
Похмуρο не підступало,
темного валу не гнало –
милувало.

Яке-то море було?
Сяяло, мов срібл .

Хвилю не било,
гальки не дробило –
любило.

Яке-то море було?
Щедро давало тепло,
звабно зітхало,
на лоні своїм колихало –
кохало.

4

Я думав, наївний,
ти тільки моя.
Як власник, я думав,
ти моя власність.
Та море і сонце внесли мені ясність:
з морем і сонцем ділю тебе я.
Ти в море пішла,
і назустріч тобі
воно закипає у мислях гріховних.
Воно тебе любить і – радісно, сповна
всю свою пристрасть тобі віддає.
Не можу, не можу відвести очей.
Жінка і море!

Дві вільні стихії!
Хвилі зелені і перса тугії,
збілена піна край білих плечей!
Та білизна ще народжує чайок...
На білих тих чайок дивлюсь я відчайно

і бога морського палко молю,
благати розпачливо мушу:
«Верни мені милу, жадану мою,
кохану верни на сушу!»
Нарешті дісталась молитва моя.
Ти з моря виходиш –
як море, солона,
ти з моря виходиш –
зеленозора
«...ї закохана в море», –
думаю я.

Назустріч ступаю і вигляд роблю,
ніби не знаю ніякого моря,
ніби не знаю ніякого горя,
ніби спокійно, розумно люблю.
Вигляд роблю, наче я не Отелло,
спокійно кажу тобі:

«Відпочинь».

Твоя голова на моєму плечі.
Та бачу: ти сонцю довірила тіло.
Простягуєш руки назустріч йому,
коханому сонцю своєму.
Жінка і сонце!

Хіба вас розділиш?

Хай світиться день ваш... навік!
А був би, як сонце, я молодий,
і був би, як сонечко, я ласкавий,
пестив би так твоє тіло тужаве,
що в сонця відбив би тебе назавжди...
Я вірив, наївний, що можна відбити,

що можна скорити і взяти стихію,
з богині зробити рабиню.

Стихію можна тільки любити,
богиню можна тільки любити!

А не відбити

чи – взяти,

купити.

Тільки любити,

тільки любити.

Горе мені, власникові, горе,

о море!..

5

Сплю собі на постелі білій.

А купаюся в Чорнім морі.

Знову міць оживає в тілі.

Оживає дух на просторі.

Як-то х роше, як розумно

світ уклала сама природа!

То не просто її дарунок –

за мій труд земний нагорода.

Як-то хороше –

рано встати

і щасливо всміхнутись: море!

Раз-два – м'язи ще розім'яти,

збігти вниз і – пірнути: море!

А тоді – подалі від суші

попливти розмашисто, сміло...

Море, море, рятуй нам душі!

Море, море, гартуй нам тіло!

6

Щасливий ти був

і був нещасливий...

Припливи-відпливи, відпливи-припливи.

Тверезий приціл

і жагучі пориви...

Припливи-відпливи, відпливи-припливи.

Надіє, твої зеленіють знов ниви...

Припливи-відпливи.

Приходим-відходим,

наш поступ бурхливий...

Відпливи-припливи.

«І будете знов ви,

раз є, раз були ви...»

Припливи-відпливи.

«Знов шепіт повториться,

звabний, грайливий...»

Припливи-відпливи, відпливи-припливи.

7

Це трапилось тут учора.

Учора якраз було:

погода пішла за море,

за гори сонце пішло.

Неначе визріла змова

моря й гряди гірської,

неначе стало узмор'я

жертвою змови тої.

І ось – ніби вирок суворий
за нашу пиху людську –
сонце пішло за гори,
погода – у даль морську.
Занили враз песимісти,
мов лихо якесь гряде:
«Де ти, день променистий?
Сонце ласкаве, де?»
А в оптиміста бадьоре,
чисте, ясне чоло:
«Погода пішла за море,
за гори сонце зайшло».
Плач охопив узмор'я:
«Звідки її чекати?
Ждати погоду з моря –
що вітра в полі шукати!»
Я мовчки зорив на воду.
Відомо було мені:
вірити можна в погоду,
а в непогоду – ні.
І глянь, як це нас бентежить /!/ –
любимо гожі дні.
Тим часом, од нас не залежить,
бути погоді чи ні.
Від нас залежить
на ділі
бути собою завжди,
свіжість людської надії
довіку в собі зберегти.

І тут я вступив у полеміку з одним нашим великим сучасником, відомим ученим, який сказав: «Коли йдеться про погоду чи лотерею, то надія не допоможе, а якщо про людські стосунки, то – ми повинні сподіватися». Я відповів: «Навіть коли йдеться про погоду, надія має сенс. Чоловік, що її не втратив, залишається у вигазці: з надією він багатший від того, в кого її нема. І йому є чим поділитися з іншими»...

8

Терпіння!

Вся річ у терпінні!

Ще трохи побудь тут, постій.

Що вгледимо в цій ось піні,
у цій каламуті густій?!

Бачиш: он вітер стихає,

буря іде вже на спад,

а разом із нею назад

уся каламуть стікає.

І тільки осяде на дні,

вода явить ласку терплячим:

ми, як у дзеркалі, в ній

знову свій образ побачим.

Побачим її надвечір'я,

білий сувій хмарин,

побачим відбиті сузір'я,

самої вічності плин.

Прошу: зачекаймо...

Ти, дівчинко, плачеш?

Минуть, як туман,
південні ці зустрічі літні.
Течуть твої сльози... і все в океан,
усе в океан всесвітній.

10

Море. З припливами і відпливами,
з мрійними штилями, штормами нежданими
нас воно вчило бути щасливими,
нас воно вчило бути незламними.

З пошумом тихим, грайливими барвами,
з криком чаїним над хвилями сивими,
нас воно вчило бути ласкавими,
нас воно вчило бути красивими.

Зі сходом і заходом багрянородними,
з поглядом зір, мерехтливо відсвіченим,
нас воно вчило бути ще гордими,
нас воно вчило бути ще вічними.

Море!

В обіймах твоїх широких
відлічую серцем хвилини прощальні.
Море, я вдячний тобі за уроки,
за приклади світлі й повчальні.

* * *

Знов не зумів стримати гнів,
на сина свого накричав, нашумів.
Натував ногою, натряс головою...
Ой-ой, що зі мною?!
Нерви сваволять?..

Чи то без крику
не обійтися в житті чоловіку!
Без гніву і свар, без того,
щоб не кричати на сина свого?
І ось гарячково по хаті ступаю
та лоба замислено потираю.
«На кого обрушив злість?
На власну подобу,

кров,

кість!

На кого кричав і тупав?
Це ж син твій,

це твій наступник,

твоєї любові плід!

Він завтра продовжить твій рід,
він стане безсмертям твоїм,
а ти так із ним!..»

Засмучений, знову стою:
покривдив радість і гордість свою.
А як же ти сам тоді порадієш?
Як радість інших, скажи, розділиш?
Раз не цінуєш своє дитя –
не поцінуєш і втіхи життя...

Тієї ж думки зиг-заг – заг-зиг:
«Як же любитимеш ти чужих,
коли сина любити не вмієш,
коли його не розумієш?
Не вмієш любити власне дитя –
ти іншим не приклад і не суддя...»
Може, тут педагог щось нарає?
Чи він вважає,
що виховують тільки дітей,
дітей, а не дорослих людей.
Та, може, то навпаки якраз:
почати виховання треба із нас?
...Щораз повільніші мої кроки,
у роздумах приходить спокій.

ВІДЛУЧЕННЯ ТОЛСТОГО ВІД ЦЕРКВИ

/24 лютого 1901 року/

Толстого, чуєте, од церкви відлучають,
од православ'я – за слова гріховні,
водноголос і водноруч карають
цар світський і царки духовні.
Немов обвали снігові у горах,
протодиякони у всіх соборах
во гніві grimнули: «Проклятий будь!..»
«Анафема!» – підхоплюють на хорах...
Стараються, загрожують попи
неславою,

непам'яттю,
гієною тяжкою
і – опускають,
мов кладуть печать,
свічки.

Не викривай, не підривай стовпи!
Усім, хто знає та мовчить,
ми «многі літа» заспіваєм.

Лиш цього
еретика, бунтівника страшного
так проkliнаєм. З ним одна біда.
Анафема...

Анафема...

Анафема...

«Не точию сугубо и трегубо,
но многогубо» проkliнають тут.
А знаєте, які листи шле темний люд,

як зневажають і лякають грубо?
«Анафема ти...

чорт старий...

Проклятий будь...

І здохнеш, як собака.

Ми згноїмо тебе в тюрмі, в монастирі.

А ні – мовчанка жде інака!..

Хтось графові миліше доріка за гріх:
намилену петлю додому надсилає.

На площі натовп зустрічає

і – люттю сходячи, ледь не збиває з ніг.

Багато їх, церков, – ганьблять усі,

лише секрет в одній причині:

нема пророка у своїй вітчизні,

тим більше, на святій Русі.

А може, таки є?

І не в чужій десь стороні?

Крізь темінь пробиваються іскринки.

Через стіну погроз,

прокльонів

та брехні

надходять інші і листи, й посилки.

«Є бог на світі...

Дякую, брати».

Толстой бере сухими пальцями

той подарунок, що зробили в Мальцеві, –

на шклі зеленім напис золотий:

«Лев Миколайович!

Ви долю розділили тих,
хто беззавітно у свою епоху

підносив честь людей живих
і йшов за правду на голгофу.
Нехай, як хочуть, одлучають Вас, –
од нас Вас не відлучать фарисеї,
як не відлучать од Росії всеї.
Ми любим Вас. Ми з Вами у цей час...»
Немало і раніш писали теплих слів,
та ці...

і вмить світлішає лице Толстого,
і очі,
що дивилися вглиб себе строго,
знов глянули на світ з-під важелезних брів...
«Є бог, я вам кажу,
казав.

Та він не фіміам,
не моці,
не ікони
і вже, звичайно, не прокльони
на голови усіх, хто правду відкривав.
То зовсім інший бог, мої брати, –
дух істини, любові й доброти.
Не я, синоде, святотатствую, а ти,
коли цілуєш напоказ ікони,
коли нещиро б'єш свої поклони.
Я ж серцем вірую і в тім твердий.
Не вигоді служу – служу добру,
хоч, як і люди, маю дім, дітей, сім'ю.
Шаную істину, її понад усе люблю
і з нею я спокійно, радісно помру...»

РОЗМОВА З ДУ ФУ

І знов нову читаю я строфу.
Запитую – відказує Ду Фу.

– Скажи, Ду Фу, навіщо п'єш вино?

– Дарує забуття мені воно.

Душа моя покутує, ридає:
нема сьогодні радості в Китаї.

– Чому ти взявся за перо, Ду Фу?

– Щоб висловити біль, печаль глуху.

Тяжкі у каламутних рік дороги.

Ще тяжче мій народ живе убогий.

– Чи передасть це ієрогліф твій?

– Що бачу я довкола?! Боже мій!

Блукає всюди смерть. Лютують банди.

Голодним замість хліба – барабани.

– Кому потрібен барабанний бій?

– Авжеж і не мені, і не тобі.

Знов до війни готуються правителі.

Вони тим і живуть – кровопролиттями.

– Чи знаєш ти, Ду Фу, війні ціну?

– Походам за Велику ту Стіну?

Дозволь мені під сумнів думку взяти,
що треба нам кордони розсувати.

– А що, Ду Фу, помітив ще довкіл?
– Діряві стріхи в наших бідняків.
Старого кпинами безвусий ранить.
Нещадно глушить пальму куц поганий.

– А як, скажи, Ду Фу, було раніш?
– Було, як знаю, ліпше, розумніш.
Бо старших молодь шанувала строго.
Бо годували і коня старого.

– Чого, Ду Фу, нещасний твій народ?
– А як уникне він біди й гризот,
коли його володарі високі
тупі, як барани, і, як вовки, жорстокі?!

– Десь ліпшого володаря ти знав?
– Щоби народ любив свій, шкодував?
Та мудрі вислуховував поради?
Такі не добираються до влади.

– Але ж не вічні тиранія, зло?
– І на дракона ще знайдуть сило.
Яка потвора грізна та велика,
а час прийде – зламає свої ікла.

– А ти служив би при дворі, Ду Фу?
– Щоб догоджати, гнутися в дугу?
– Я з голоду помру, але не буду
лакеєм, інтриганом, страхопудом.

– І не співав би на загальний лад?
– Природа інший стверджує уклад.
Послухай, скільки тут пташок співає,
і кожна власний голос, ноту має.

– А як волів би ти прожити вік?
– Народові служити дав зарік.
Хотів би я життя без страху, без обману.
Хотів би мати розмах океану.

Отак ми розмовляли в тишині.
Не розділяли нас ні десять тисяч лі,
ані віки, ані бар'єри мовні,
ні стіни – що старі, що новотворні.

І був Ду Фу мені як перший друг.
Витав над нами щирий людський дух.
Як брат, зі мною розмовляв Ду Фу.
Читав щодалі іншу я строфу.

КОМЕНТАР ДО ҚОРАНУ

Магомет не пішов до гори.
Гора подалася до нього.
Я розповім, як дійшло до того,
я розтлумачу цей міф старий.
Гора, щоб ви знали, висока була.
Така самохіть не мандрує.
Гідність свою цілий вік берегла,
чого, на жаль, людям бракує.
Вважала гора, що то сам Магомет
ходить до неї, мов до царівни.
Він і ходив, поки був наївний.
Поки йому не відкрили секрет,
що, крім аллаха, немає бога,
а він, Магомет, – пророк бога того.
Хоч вість принесли не священні вітри
/шепнули улесливі люди/,
затявся пророк: навіть близько гори
ноги його більше не буде.
Нехай та гора йде до нього сама.
Годі заноситись: горда, висока...
Опріч аллаха, бога нема,
пріч Магомета, нема пророка.
Гора – ні з місця.

Застигла гора.

Що їй до бога чи до царя?

Що до пророка з його вередою?

Вона чує землю тверду під собою

і навіть небо, он, підпира
вершиною сніговою.
Думав пророк, поглядав на гору:
«Як же приборкати грудوماху?..
Ні, таку вперту я сам не скорю –
мушу сказати аллаху».
Недовго і слухав аллах його.
Тут же дав гніву своєму волю:
«Не шанувати пророка мого
нікому я не дозволю!
Хай краще іде – облишає хандру! –
й аллах крутонув білками: –
А ні – ту гору я на порох зітру,
пуцу по землі за вітрами!
Всі гори на світі мій дух обійма,
над кожною влада перста мого й ока.
Опріч аллаха, бога нема,
пріч Магомета, нема пророка!»
Відомо, що далі з горою було.
Накинули враз на її вершину
аллахові слуги добірне сило
і стали тягнути,
гнути, мов шию.
Тягнули силом, умовляли гуртом:
«Іди до пророка і бий чолом!»
Та ще ланцюгами всю оплели
і, держачи міцно в такому полоні,
старались принизити, як могли, –
до рівня якоїсь там оболоні.
Гора і пішла...

ВАРІАЦІЇ НА ТЕМУ «ГЕФЕСТ – ДРУГ ПРОМЕТЕЯ»

I. ДОВІДКА

- Ваше ім'я Прометей?
- Так, Прометей.
- Ви здобули вогонь для людей?
- Вогонь для людей.
- Національність – грек... міфічний?
- Грек міфічний.
- Час народження – вік античний?
- Вік античний.
- Ви за походженням титан?
- Так, титан.
- Вашим ворогом був тиран?
- Так, тиран.
- Він прикував вас до скали?
- Так, до скали.
- Вашу печінку рвали орли?
- Рвали орли.
- Ви обливалися кров'ю?
- Так, кров'ю.
- Ви покривались корою?
- Корою.
- А де були люди, заради яких?..
- Заради яких...
- Не допомогли вам ні грек, ні скіф?
- Ні грек, ні скіф.
- Та не були ж ви один як перст?

- Не був як перст.
- У вас був добрий друг Гефест?
- Був друг Гефест.
- Що він робив, ваш добрий друг?
- Мій добрий друг...
- Кував покійрно на вас ланцюг?
- Кував ланцюг.
- З того заліза плугового?..
- Плугового...
- Що добували ви для нього?
- Я – для нього.
- І в кузні тій, де разом з ним?..
- Де разом з ним...
- Кували стільки літ і зим?
- І літ, і зим.
- І сам Гефест, ваш добрий друг?..
- Мій добрий друг...
- Чіпляв на вас отой ланцюг?
- Отой ланцюг.
- І розпинав вас теж?
- Авжеж...

2. ПІСНЯ КОВАЛЯ ГЕФЕСТА

Високо молот злітає мій – ге-ех!
 Горно палає.
 Тільки зітхає старенький міх.
Ех,
 сумно зітхає.
 Що йому, бідному, так болить?

Чом не лежиться?
Ніби сьогодні його гнітить
якась таємниця.
Ніби якусь біду навісну
передчуває.
Ніби свою і мою вину
передбачає.
Горно мое іскриться й гуде.
Молот літає.
А Прометей наш усе не йде.
І міх зітхає.

3. ЗІЗНАННЯ ПРОМЕТЕЯ

Не страшна мені, Гефесте,
Зевсова погроза –
страшно давню дружбу хоронити.
А зі мною відбулась метаморфоза
через те, що я почав любити.
Якось, глянувши на світ порану,
я відчув зненацька чари дивні:
так люблю ту землю, ту жадану,
як ніколи не любив донині.
Все на ній люблю, що є живого,
що вона у муках породила...
Кріпне хвиля почуття нового,
не любити вже мені несила.
Від любові жарко стало грудям.
Скресли очі, плакати готові...

І – приніс вогонь я бідним людям.
То вогонь моєї був любові.
І сказав собі я: «Прометею,
знай – ти син Япета, син титана.
Відтепер тебе з любов'ю сею
не розлучить щонайтяжча рана!»
Став по тому я інакше жити:
день стрічаю іншими очами,
іменем любові став творити,
і розмова вже не та з богами.
Зевс, Гефесте, сварить нас з тобою,
лиш «ненавидь» шепче мені в душу.
Я ж йому: «Не розлучусь з любов'ю,
вірності своєї не порушу!»
Зевс лякає грізно, що погубить,
розіпне на скелі десь край світу.
Прометей і скелю ту полюбить,
скелю, вже його вогнем зігріту.
Зевс гримить: «Нашлю орла лихого –
буде кров твою, як воду, пити!»
Я кажу: «Дарма, й орла такого
я зумію, Зевсе, полюбити».
«Осліплю тебе, і тьма павуча
розпочне страшну свою облогу!»
«А любов і в темряві видюча –
до сердець людських знайде дорогу».

МОЛОЧНИЙ КОКТЕЙЛЬ

За столиком, що поряд,
дві студентки спинились.
Кинув на них я погляд –
вони у мій бік подивились.
Смішинку –

хитринку – сороминку
видали мені їхні очі.

Тягнули крізь соломинку
дівчата коктейль молочний.

Тягнули,

смакували

в затишному цьому залі,

і досить мило звучали,

дзвеніли їх тралі-валі.

Чулось від їхнього столика
про тезку мого,

про Толика,

про пальто вкорочене,

про дещо іще з дівочого...

Спершися локітками,

вони смакували в залі

маленькими ковтками

коктейль і тралі-валі.

Тягнули коктейль дівчата,

а він усе не кінчався,

хоч був давно розпочатий, –

дівчата чекали щастя.

Так, це було чекання
щастя, долі, кохання...
А той коктейль молочний –
нехитрий засіб дівочий.

НЕМА ДУРНИХ

Дурний, дурний, а шкварку любить.

Народна приказка

Він любить не тільки шкварку.

Він полюбляє ще чарку.

Любить у сметані хрін.

А бачили, з яким смаком

уплітає пирога з маком?..

Та чого лиш не любить він!

Поки розумні сусіди

сумно бесіднують,

жують сухий бутерброд,

дурень ласує

на повен рот.

Еге, на смачне він ласий.

І любить не тільки ковбаси.

Любить багато що:

і модну краватку,

і лайкову пальчатку,

і прогулянку на авто.

Любитель не тільки теплого місця,

де добре п'ється і їсться,

ще – в ореолі бачить себе.

Він любить високе крісло

і титул, і почесні, звісно,

бо вже велика птаха! Цабе!

Він любить...

Він багато що любить.

Він вас продасть і купить,
розумників таких.

Продасть і покаже дулю:
мовляв, не візьмеш на зозулю,
нема дурних.

ЩО СНИТЬСЯ КУРЦІ

Не знаю, який сон змагає орла
в гнізді на гірській вершині,
та знаю сон курки, що спати пішла
на сідало в павутинні.

Не складно під час уявити той сон...
Гребеться чубатенька цілими днями
десь на грудку,

смітнику,

на дні ями.

Тільки й турботи: поживу знайти,
тільки і знає, що яйця нести.

Іншого в неї нема на думці.

А гордість?..

Про те і не згадуйте курці.

А слава яка по п'ятах іде?

Що курка не птах: не літає ніде.

Що пісня одна її – куд-кудак,

квітка одна – куросліп,

хвороба – куряча сліпота...

Отак.

Нелегкий, скажу, курячий хліб,
доля куряча незavidна,

доля в чубатої кривдна.

Ділив би хоч півень з нею нужду,

обов'язки знав, не жалів би ласки.

А то лише вигляд має боярський...

За чуба її тузоне на ходу,
крильми залопоче, ніби знестями,
і – зразу за іншими мчить хвостами...
Та ось,

як трапляється лиш у снах,
зглянулась доля над бідолоахою –
стала враз курка легкою птахою:
кружляє,
пурхає в небесах.

І лине...

За тридев'ять лине земель.
А обіч – друг її з того клину...
Нижний і вірний, мов журавель.
Розправив шию, он, лебедину.
Не знає курячих ям, осель.
Ось він купається в срібній хмарі,
ось він воркує про почуття,
і – так їй хочеться з ним у парі
летіти-линути все життя!
Вона сама вже, як та лебідка,
кохає небо і далину...
Та раптом півнисько-недоріка
крильми ударить, закукуріка,
і – обривається стрічка сну.

ЕЛЕГІЯ ЧЕКАННЯ

Вона все не йде,

вона спізнюється...

А може,

вона пройшла мимо і не зауважила?

А може, приходила в інший час?

На інше місце?

А може, ми погано домовились?

А може?..

Хтось уже йде.

Здається, знайомі кроки,

знайома постать.

Нарешті вона всміхається

і ось-ось простягне мені руки,

а я простягну свої...

Ні, я знов помилився.

Це не вона... не вона...

Але ж де вона? Що з нею?

Чи прийде вона взагалі?

Чи, може, її нема зовсім?

Може, я її вигадав?

Може, вона зовсім не повинна

сюди приходити –

під оце дерево,

під оцей ліхтар,

на це перехрестя.

Може, все те мені приснилось?..

Я дивлюсь на годинника,
на сонце.

Я дивлюсь на зорі,
що вже висипають на небі...

Вона все не йде.

Котра вже година?

Скільки минуло хвилин,
годин,

скільки днів,
скільки років?..

На мої плечі падає сніг,
падає пух,

на мої плечі падає пил –
земний і космічний.

Листя і зорі падають на мої плечі.

Я відчуваю їхній тягар.

Але ще більший тягар – моя самотність.

Де ж вона?

Чи вона тут уже була?

Вже приходила

і простягала навстріч мені руки

і сміялася,

і казала: «Хороший мій»,

казала: «Кохаю»?..

Чи, нічого не кажучи,

просто тулилась до мене,

клала мені на груди голову.

І я не знав, що робити,—
від хвилювання,
від несподіванки,
від щастя...

Може, все оте вже було?
Але чому тоді я її ще чекаю?
Чому я ще дивлюсь на годинника...
Котра вже година?
Скільки минуло хвилин,

годин,

скільки днів,
скільки років?..

На мої плечі падає сніг,
падає пух,
падає пил,
падають зорі.

На мої скроні падає сивина...
Мої згорблені, сутулі плечі...
Моя сивина...

Боже, як я не міг зрозуміти раніш?!
Я вже так змінився від свого чекання,
що вона /вона все така ж/
пройшла мимо мене

молодо,
легко,
струнко

і не впізнала мене.
Як я не здогадався,
як не зрозумів цього раніше?!
Видно, я дуже був заклопотаний
своїм безконечним чеканням...

ТОЙ РІК...

Той рік незвичайний я не забув,
той рік незвичайний.
Той рік урожайний повсюди був,
на диво врожайний.
Багато снігу і сонця було,
дощів пролилося немало.
Зимою було – гуло і мело,
а влітку – росло і буяло.
Яблука зріли, зрів білий налив,
до сонця охочий.
Той білий налив я з тобою ділив
у місячні ночі.
Той рік не забуду, як той льодохід,
веселий, весінній,
як той наш танок і – з піснею хід,
святковий, весільний.
В танку тім до ранку кружляли ми всі,
як здружені діти, –
і зорі, і роси, і сонце в росі,
і вітер, і квіти...
Чи, може, я бачив той рік уві сні,
як бралось дніти?

СВЯТО

Його почали не закличні фанфари –
звучали освідчення нашого чари.

Не пишні гірлянди слали проміння –
було тільки наших очей горіння.

Не мідь вибивала бадьорі марші –
кров біла в груди і скроні наші.

Не прапори нам вогнисто палали –
живі полум'яні серця нас єднали.

Справляли ми свято земне з тобою,
найкраще свято, що зветься любов'ю.

* * *

Що казалосься, що відбувалося?
Були слова, як шерех трави:
«Я боялася... Я боялася,
що поїдете раптом ви».
«Я боялася...»

Було боязно.

«Я боялася...»

Був то страх.

Але все-таки перед поїздом
розіслався далекий шлях.
І все мчало, і все зривалося:
ліс,

галяви,

хати,

рови...

«Я боялася... Я боялася,
що поїдете раптом ви...»
Вся дорога на мене мчала.
Мчав назустріч усенький світ.
Хутко відстань нас розділяла,
та слова долинали вслід:
«Я боялася... Я боялася,
що поїдете раптом ви...»
А сьогодні мені не спалося:
тислись думи до голови.
Все пригадував я спочатку,
і – зненацька постала ти

ще маленьким таким дівчатком,
що лякається темноти.
І в ту мить я відчув, побачив,
як проліг чарівний місток
від страхів тих твоїх дитячих
до дівочих тривоги-думок.
Плачуть душі наші, мов каня,
що не день у сльозах німоти.
Марять душі світлом стрічання,
і страшить їх імла самоти.
...Ти так світло мені уявлялася:
«Я боялася...»

ПЛАЧ НАД НЕРОЗТРАЧЕНОЮ НІЖНІСТЮ

ПЛАЧЕ ЖІНКА

Плачу я...

З моєю ніжністю вірною,
з моєю душею, сутністю ніжною
співати б, дзвеніти нотою срібною,
грайливо, щасливо жити,
щасливим когось робити.

Але я не тішуся – гірко плачу.
Бо що зі своїми скарбами значу,
коли їх ношу в собі і не трачу,
коли промениться даремне
ніжність моя із мене.

Скільки я ніжності тої маю!
Скільки є листя в зеленім гаю.
Як медом стільник, нею повна до краю.
Та рік за роком сплива життя,
і гіркне мед мій без вороття.
Плачу я...

Та ніхто не озвався й разу.
Мовчанку терпіти гірш, ніж образу.
Сказали б уже, відмовили зразу.
Може б, не так мені тяжко було,
може б, не так гнітило, пекло.

І може, я думала б якимось інакше,
коли б не знала, як скрізь і завше
тужить за ласкою серце наше,
як дорога для людини
ніжність сестри, дружини.

О ніжності – людських душ позолото!
Не втіхо моя, а гризото!
Не мед мені ти – лиш гіркота.
Як із тобою бути?
Хто нас тут може почути?

* * *

Коли не було тебе,
моя думка, як дика пташка,
кидалась неприкаяно,
не знала, куди летіти.
А тепер вона знає свій шлях,
знає своє місце.
Тепер щоразу летить до тебе,
як летять у вирій пташки,
і мирно клює солодкі зернята
з твоєї м'якої теплої долоньки.
Коли не було тебе,
моє почуття, мов дурненьке теля,
ходило неприкаяно по вигону,
не знаючи свого місця,
не знаючи своєї трави.
А тепер воно ходить довкіл тебе,
як ходить на припоні теля,
і спокійно скубе солодку травицю
з твого щедрого соковитого луку.
Дякую тобі!

ОСТАННЯ ВОЛЯ

«Живіть дружно», «Не кривдіть один одного», – писали в останніх листах поет М. Сурначов і гомельський підпільник Т. Бородин, які загинули в Другій світовій війні.

Ось наша воля остання,
наш заповітний наказ...
Мир – це найперше завдання,
що покладаєм на вас.

Нам лад ваш земний спокійний
насниться у вічнім сні.
Вже знали всесвітні війни,
всесвітнього миру – ні.

Ворожість – це щонайгірше
з усіх людське почуття.
Дружіть! – і буде світліше,
краще ваше життя.

Нам не жалійте відвертих
сумних почуттів своїх.
Та ліпша пам'ять про мертвих –
ваша любов до живих.

Полеглих не забувайте,
та першу увагу – живим.
Один про одного дбайте,
не кривдіть ніде нічим.

ЗАКОН ШЕДРОСТІ

---

* * *

Ти кажеш, хлопчику, що нині
у тебе відчуття, немов довкола
одна пустеля, мертвий світ пустелі?
Терпіння наберися, зуби зціп
та постарайся погляду вернути
колишній порух, кольори.

І ти побачиш, як невдовзі
оаза виросте в твоїй пустелі,
зазеленіє стежка, а на ній
постане раптом інша жінка.

І ти побачиш згодом, що вона
нічим не гірша проти тої,
котра найкращою була для тебе,
котра, бажаючи того чи ні,
твій сад квітучий обернула на пустелю.

* * *

Сьогодні було мені гірко.
Сьогодні побачив я:
згорає у небі зірка.
Я тут же подумав: чия?

Палала вона над землею,
світила багато літ.
І всім було краще з нею,
світліший був з нею світ.

І знову було мені гірко,
коли зауважив я:
доценту згоріла зірка.
Та я вже не думав: чия?

ПОЇЗД СПРАВЕДЛИВОСТІ

Поїзд справедливості
знову забарився.
Певне, проти волі
десь він зупинився.
Чи вітри затримують,
чи зливи найбільші?
Чи він тепер ходить
по колії іншій?
Чи-то десь чекає
на поїзд зустрічний?
Чи тут винуватий
усе той же стрілочник?
Спить собі, ледащо,
і гадки не має,
що Лумумбу й Кінга
куля переймає.
А може, для цього інші є причини?
Поїзд справедливості!
Що діється в Чілі?
Де ти, де ти, поїзде?
...Не скарав тирана,
убивців Альєнде,
катів Корвалана.
Такий уже поїзд –
повзе черепахою.
Як колись тягнувся
поїзд Черепанових.

ДЕНЬ ТОЙ НАДІЙДЕ

Пісня із п'єси-казки

«Скажи ім'я своє, боєць»

День той надійде, як свято,
день той надійде, як свято,
день той надійде, як свято, —
уп'ємося світлом його.

І дехто полюбить солдата,
і дехто полюбить солдата,
і дехто полюбить солдата,
як брата, як батька свого.

Як брата і навіть дужче,
як батька і навіть дужче,
як батька і навіть дужче.
Велика любов спалахне.

Іменем тої любові,
іменем тої любові,
іменем тої любові
звершиться диво земне.

Бо хоч той солдат із металу,
бо хоч той солдат із металу,
бо хоч той солдат із металу,
безмовного, як земля,

та зійде він з п'єдесталу,
та зійде він з п'єдесталу,
та зійде він з п'єдесталу
і скаже своє ім'я.

ДРАВГІСТЕ

*«Дравгісте» – назва нового
вільнюського готелю, що коло
лісопарку.*

Дім твій – твої турботи.
Та, втікаючи з дому,
втікаючи від своїх турбот,
ти знав, що вдома помагають і стіни.
Ти знав, що на увагу чужих стін,
на дружбу і близькість із ними
особливо розраховувати не доводиться.
Ти знав із власного досвіду,
як вони часом байдуже позирають,
як мовчки пишаються своїм відчуженням.
Ти розумів різницю
між своїми і чужими стінами...
Але цього разу все було інакше.
Цього разу я відкривав для себе
важливе і радісне явище.
Несподівано відкривав, що чужі стіни
так само можуть наближатися,
втрачаючи властиву їм манеру
позирати на тебе мовчазно і байдуже,
що чужі стіни можуть стати раптом своїми.
Це відбулося так.
Це відбулося вранці.
Відбулося у той момент,
коли я прокинувся, виглянув у вікно

і побачив сонце, що сходило над землею,
побачив, як воно палає,
як воно грає на вікнах будинків,
побачив будинки – нові і світлі,
як саме ранкове сонце,
побачив залиті сонцем сосни –
нові і світлі, знову ж таки
як саме ранкове сонце.
Побачив освітлений світ у вікні.
І побачив те ж світло по свій бік вікна.
Те світло було на стінах моєї кімнати.
Від того світла вона стала воістину
світлицею.

Тим світлом сповнилась моя душа.
Тим світлом сповнився весь я сам
і ставав таким же новим та світлим,
як саме ранкове сонце.
І вже не було межі
між тим світом, тим світлом,
що по той бік вікна,
і тим світом, тим світлом,
що по цей бік вікна,
світом і світлом моєї душі.
І в душі моїй зазвучала музика,
зазвучали забуті вірші.
Зазвучали «Весняні радощі» Донелайтіса.
Зазвучали рядки Саломеї Неріс,
що їх вона писала,
дивлячись на картини Чурльоніса,
і які я так образно нині сприймав...

«А все-таки скажи мені, що світить?
Скажи, чому так світло тут?..
І дзвони кличуть знов і знов –
любов і радість, радість і любов.
Ти – брат землі. Будь радісним і юним!»
Я легко як ніколи відгукнувся
на той весняний, той закличний дзвін.
Я, брат землі, був радісним і юним...
Дивився у вікно
і – по цей бік вікна.
Дивився на ті світлі стіни,
що несподівано своїми стали.
І я відчув потребу в слові,
спроможному хоч до якоїсь міри
мій стан духовний передати,
назвати світло,
яке так щедро сповнило весь простір,
яке так чудодійно зблизило всі стіни –
чужі й свої.
І я вхопився тут за перше-ліпше слово,
за назву ось цього готелю.
«Дравгісте» – раптом я зашепотів.
І повторяв це слово без упину,
як повторяють милої ім'я
або – магічне слово чи заклання заповітне...
І то вже потім я спитав людей,
що означає в них «дравгісте».
Відповіли так просто: «Дружба».
І я зрадів, немов дитя,

своєму ще одному відкриттю
і, втішений, подумав,
що полотно Чурльоніса і вірш Неріс
в оригіналі так і називаються – «Дравгісте».
Дравгісте... Дружба... Світла єдність
весни, надій і нас, людей...
«А все-таки скажи мені, що світить?..»
«Любов і радість, радість і любов».

ЗАКОН ШЕДРОСТІ

Не знаю, скільки нам треба вченості
для щастя, дружби, любові в житті,
та уявіть собі почування ті
без щедрості?

...Немислиме завдання голові.

Добрі пориви –

вважайте,

це ніби квіти живі,

що мовчечки просять нас:

поливайте!

Як поле весняне:

рости врожай!

Щоб сіяв ти, значить, плекав і жав.

Ось на якій основі

світ щастя, дружби, любові!

* * *

Любов скарби відкриває,
земель нових ширину.
Ворожість – на скелі штовхає,
ненависть – на мілину.
Любов і лад возвеличують,
за горизонт ведуть.
Ворожість і злість принижують,
назад женуть...

З ПОЛЬСЬКИХ ВРАЖЕНЬ

О, матка боска, рівнино польська!
Що далі їдеш, то сумніш і рідніш!
Плаче душа, що не бачив раніш,
що пізно так стрітися довелось.
Варшава... Зелена Гура... Аполе...
Польщо, в чім таємниця твоєї долі?
Дивлюся й – от-от заплачу:
може, тебе я вже більш не побачу.

* * *

Про місце в житті, як діти,
гадаєм, думаєм, сним.
Місце моє у світі –
місце в серці твоїм.

ПОГЛЯД ІЗ КОСМОСУ

Шлях до зірок –

через рожі і терня.

Скільки днів живем

у космічній темряві!

Дорожиш тут усім, що на землі було

звичним,

на землі, яка вабить так світлом

затишним.

Від сонця і місяця світна земляця.

І є ще одна там світла криниця.

Як доля всміхнеться тобі –

зустрінетесь

та дивна жінка,

що сяє, що світиться.

Ти на неї щодня задивляєшся,

а сьогодні – думками звертаєшся:

«Мало сонця і зір, мало місяця.

Дай світла, яким тільки жінка світиться.

Перед ним усякий безпросвіток гине.

Моя світлосте, янносте,

привітна богине!».

Зірок тут чимало,

та що з того –

серцю бракує світла земного!

* * *

Є сила – буде справа,
є справа – буде рух
/ліворуч, праворуч, прямо,
вгору, вниз, навкруг/.
Сила – справа – рух,
сила – тіло – дух.

* * *

Трагічно-сумна непогодженість:
є ласка, є потреба в ній,
та часто вони відгороджені
стіною в душі людській.

ВИНЯТОК

Самовиховання –
справа похвальна.
Із вадою будь-якою
рішуче ставай до бою!
Але в запалі боріння
з вадою не сплутай сумління,
зі слабкістю – біль.
Знай: за війну з сумлінням
не дякують покоління.
То вже розбій, а не бій...

* * *

Не варто більше старатися.
На цій і закінчимо ноті:
один має рацію,
другий – самотність.

ТУГА МЕТЕОРИТА

Відкинуло небо навіки мене,
земля не приймає чужинця.
Чуже і мені все довкола земне –
не спиться отут, не лежиться.
Я німо дивлюсь у небесну блакить:
вона нас на світ породила.
Боржник перед нею –
аж серце щемить,
проте вже злетіти несила.

* * *

Любов народжує не тільки дітей.
І не тільки надії для людей.
Любов, крім дітей і надій,
нанесе нам ще сумнівів і падінь.
Щедро висіявши зерно
і явивши світу плоди золоті,
вона самознищується.

А заодно
нищаться ті,
хто її носить...

* * *

Вітрило є – пливи!
Є крила – лети до неба!
Щастя є – живи!
Погано жити – ганебно...

* * *

Кажеш, товаришів усе менш і менш?
В устах твоїх це – початок драми.
Та куди гіршим є стирання меж
поміж недругами і товаришами.

* * *

Де ще взяли б таку?
Більше нема.
Ти не од випадку –
доля сама.
Загадка з загадок,
чари з чар...
Ніжність твоя –
як небесний дар.
І литися їй не струмком,
не словом –
світлом казковим.

* * *

Два щастя відає світ.
Одне – рожево-ніжне,
як перший весняний цвіт.
Друге – суворо-сніжне,
якому судився шлях
у муках і боях.

* * *

Хоч на сім п'ядей розуму май,
хоч будь Ціцероном чи Соломоном,
та визначений природним законом
розум твій знає межу і край.
Ну, а дурість як суть протилежна
майже безмежна.

* * *

Буде шкода, як шкода буває
живої істоти, що десь помирає.
Буде шкода, як шкода буває
пташки тієї, що хтось убиває;
дерева, що сокира січе,
сльози, що з-під вій тече.
Буде шкода, як шкода буває
хмаринки, що відпливає...
Що наробили ми з тобою?!
Шкода до болю...

* * *

Поставимо обеліски мертвим,
поспівчуємо іншим жертвам:
матері, невістці, вдові,
сиріт погладимо по голові.
Увага наша їм буде до серця,
та біль їх від того не обірветься.
Ми можемо жаліти, втішати,
але зостануться втратами втрати

О, НЕ ЗАСНУТИ ПАМ'ЯТІ МОЇЙ!

За мотивами повісті В. Бикова
«Вовча згряя»

О, не заснути пам'яті моїй!
Щоразу мушу я коритись їй.
Іде вона за мною слід у слід.
Іде вона багато зим і літ.

О, не заснути пам'яті моїй!..
Ніколи я вже не забуду бій,
де вперше смерть відбилася в очах,
де йшов і падав з другом на плечах.

О, не заснути пам'яті моїй!
Вона шумить у тиші лісовій.
Почую, як годинник б'є вночі, –
то вже її, здається, сурмачі.

Вона, мов рання зірка, задрижить,
то, мов озерна хвиля, набіжить.
Побачу: небосхил горить в огні,
і – знов згадаю ночі ті і дні...

Я вас прошу, хто не зазнав війни,
прошу вас, мої дочки і сини:
хоч крихту тої пам'яті візьміть,
щоб не лягла вона у пил століть.

Я знемагаю од її ваги,
вона, мов річка, крушить береги.
Я мушу світ людський відкрити їй.
О, не заснути пам'яті моїй!..

ЛІСОВІ ПРИМОВКИ

* * *

Вовка боятися – в ліс не ходити.

Вовка боятися – в ліс не ходити.
В ліс не ходити – дошки не мати.
Дошки не мати – хату не будувати.
В хаті не жити – дітей не ростити.
Вовка боятися – в ліс не ходити.
Листя пахкого не ворухити.
Грибів не брати,
горіхів не рвати.
Як ліс шумить,
луна звучить –
не чути, не знати.
В ліс не ходити –
чудес не відкрити,
поетом не стати,
правди не казати.
І навіть краєчком ока
не бачити справжнього вовка.

* * *

Хто в ліс, а хто по дрова.

Хто в ліс, а хто по дрова.
Я ж по твій погляд, по твої брови.

Хто в ліс, хто по будматеріали.
Я ж добувальник не вельми вдалий.

Хто в ліс, а хто по дрова.
Я ж по твій голос, по чари слова.

Хто в ліс, щоб далі пробратись.
Я ж весь у думках, як нам брататись.

Хто в ліс, а хто по дрова.
З тобою до лісу піти я готовий,
щоб там, на сонячному узліссі,
наслухатись сосон, пташиної пісні
і стати щасливим...

ПРИКМЕТИ ВІКУ

Джинсовий джин виліз із бутля –
для реакції шум нового будня.
Тепер вона з іншим лицем і манерами
була махрова, стала мохерова.

ОДНОМУ ЗНАЙОМОМУ

Нічого, що плутаєш гунів з готами,
а готів – з гугенотами,
триглодитів – з поліглотами...
Те, що ти не ерудит,
не означає, що ти триглодит.

Не буде для світу великим ударом,
як сплутаєш катарсіс із катаром,
Сезана – з сезамом, а «макро» з «мікро»...
Ну, буде трохи смішно і прикро.
Замість «паритету» сказав «пітет»?
Світ переживе і те.

Так само не гріх, не великий страх,
як замість, скажімо, Едіт Піаф
комусь Едіту П'еху назвеш.
Хтось вибачить, сам переживеш.

І те, що на кортіїв орган ти довго
«вузол гордіїв» казав, – нічого.
Хоч плутати орган не варто з вузлом...
Та плутати грішно добро зі злом,
як кажуть, дар божий з яечнею.
І це не смішно, зрештою...

СВЯТО НА БОБРОВИХ ТОНЯХ

*Як повідомили працівники заповідника,
вдосконалено пастку для ловлі бобрів.
Завдяки цінному винаходу, процес ловлі
став набагато зручнішим як для мис-
ливця, так і для самого звірка.*

З газетної замітки.

Так-так, не плаче тепер бобер,
не проливає сльози затято.
На тонях бобрових сьогодні свято.
Весело в пастку бобер попер...
Ось що таке НТР!

Повір:
щасливий ловець і... звір.

ВИСЛУХАЙМО І ПРОТИЛЕЖНУ СТОРОНУ

Коли представник зеленгоспу
оцінює роботу садівника
і каже, як добре
підстриг той газони
і як гарно виглядають
підрізані кущі,
коли він разом зі садівником
висловлює з приводу цього
глибоке задоволення,—
то лишається без уваги
ще один голос,
лишається невислуханою
ще одна сторона:
це — сама трава,
це — самі кущі.
Може, варто було б іще поцікавитись,
як почувуються і вони,
чи вони так само задоволені.
Коли нам подають рибну страву
і ми починаєм її хвалити,
починаємо казати,
яка вона, риба, свіжа,
яка вона солодка,
як мало в ній кісток
і, певне, як багато фосфору,—
одне слово, коли ми

зізнаємося смаженій рибі
в тім, що її любимо,
все-таки лишається нез'ясованим
ще одне питання:
а чи любить риба нас?

МОНОЛОГ БУРІ

З поеми «Скільки літ, скільки зим!»

*Людський розум не припинить
атак доти, доки не підкорить
собі весь світ природи.*

З наукової статті.

Природа задумалась: так, так...
Отже, не припините атак?
Лиш сьогодні я вам не підтакну –
візьму та піду в контратаку!
Ви любите сині небосхили?
А ось мої хмари, мої сили!
Ну, починайте боронитись!
Зиг-заг... Вперед, блискавиці!
Вперед, мої вогненні нагаї!
Трах-тарарах...перуни мої!
Є ще порох у порохівницях!
Сильна ще буря-гromовиця!
Зиг-заг, трах-тарарах...
Є розмах у моїх вітрах!
Зиг-заг, трах-тарарах –
по ваших антенах і по дротах!
Зиг-заг, трах-тарарах –
по стінах темних і ліхтарях!
Зиг-заг, трах-тарарах –
мені на радість, вам на страх!

Дерева з коренем –
у районі Кнорина!
Хто сказав, що я вже скорена?
Майдан Хоружої блищить калюжею...
Звідки взяли ви, що я занедужала?
У районі Кальварії –
пожежа й аварія...

«Гоп» не кажи:

де не ждеш, там ударю я.
Метеостанції знов у прострації –
знов у прогнозі не мають рації...
Зиг-заг – по ваших прогнозах!
Трах-тарарах – по ваших погрозах!
По ваших амбіціях і апетитах,
як видно, мало ще мною битих!
Я мала і матиму силу велику
на ваше зазнайство, хвальбу стоязику!..
З громом і свистом,
отак гонористо
пройшла ця червнева буря над містом.
За втіху пройшлась переможним кроком
і стала нам, людям, добрим уроком.

ТРИ ДНІ ЗБИРАВСЯ ДОЩ

Три дні збирався дощ...

Де парасоля й плащ?

Три дні збирався дощ.

Насуплювались хмари.

Три дні збирався дощ...

Три дні збирався плач.

І ось, немов сигнал,

далекий грім ударив.

Три дні збирався грім –

десь там, у вишині.

Три дні збирався біль –

десь тут, в живих глибинах.

І ось почувся гул

в тривожній тишині.

І ось прощальний дзвін

пішов по всіх долинах.

Настав той час,

коли

ми кажемо «прощай»,

коли говорим щось,

а слово мало значить,

коли замало рук –

як ти не обнімай,

коли як не дивись –

а око мало бачить.

Блюзнірством є слова,

раз кожне – звук пустий.

Як і обійми ті,
що втримати негодні.
Блюзнірство – погляд цей,
коли не в силі ти
розлуку зупинити ним сьогодні.
Блюзнірством є життя,
як не живем, а снім,
коли воно
на маячню безрадну схоже,
коли ми з власним щастям,
з почуттям своїм
жорстоко так обходитися можем...
Три дні збирався плач.
Три дні чи трое літ?
Їлубок усе твердів і тиснувся під горло.
Щороку мав дощі,
сльозу – як рідкоцвіт.
Їлубок свій давучкий
носив ти німо, гордо...
Три дні збирався дощ.
Збирався плач три дні.
І ось ранковий гул,
і дзвін тобі прощальний.
І дощ у вишині,
і плач у глибині
злилися у прозорості кришталній.
Злилися грім і біль,
злилися дощ і плач.

Не зачиняй вікна – хай падає у вічі,
хай у кімнату лє...
що парасоля й плащ?!
А двері зачини,
ключ поверни в них двічі!
Ключ двічі поверни,
зостанься тільки сам.
Не та година, щоб розважитися свідком.
І волю дай плачу,
дай вилитись сльозам.
Такий цілющий плач
приходить дуже рідко.
Він дар тобі,
як дар любові, дар удач...
Хай тарабанить дощ –
комусь лише негода.
А ти поплач, поплач,
а ти собі поплач,
а ти собі поплач,
раз випала нагода.
А ти поплач, поплач,
а ти собі поплач,
як хочеш плакати –
поплач...

ВІТРЯНО

Д і в ч и н к а. Що?.. Хто?.. Хто ти
такий?

В і т е р. Я Вічний вітер – Гуляй по
світу... Ти плачеш? Тобі дуже шкода
Невідомого солдата?

Д і в ч и н к а. Шкода, дуже шкода...
Він зовсім невідомий.

Вітряно, вітряно... Чуєте, діти?
То Вічний вітер – Гуляй по світу.
Вітряно... Слухайте, діти, уважно.
Ось він співає над вами протяжно:
«Я Вічний вітер – Гуляй по світу.
І в ніч потемну, і в днину світлу
ніде не стану –

завжди лечу я.

Що зле, що добре –

все, діти, чую.

Завжди почую ваш плач дитячий,
ваш шепіт гарячий.

Не просто літаю-гуляю в полі –
збираю всі кривди і болі.

Тих, хто загинув, не забуваю –
будь-де знайду їх і відспіваю.

Що чув – пам'ятаю,

святе що – не рушу.

Виходить, діти, я маю душу.

Прощайте, прощайте.

Вам спати час, діти,
мені ж – летіти...»

ДЕНЬ ПЕРЕМОГИ

День – як у казці. Сонце аж грає.
Далеч весняна бадьорістю дише.
Радість обійми свої простирає.
Радість і сонце. Сонце і тиша.
Видно, як гілку вітер колише.
Чути, як пташка в рань благовісну
десь тихомирну виспіває пісню.
Звисають із неба до лона земного
плоди чудодійні життя.

Перемога!

Перемогли:

гармонія – тлум,
людяність – глум,
світло – пільму,
коричневу чуму.

ТИ ЖИВЕШ, БІЛОРУСЬ !

---

* * *

Давно минуло моє світання,
минає полудень,

  минає мій день,
і починається довге прощання
з тобою, життя, –

  вічна доле людей.
А там і мій вечір

  над тихим полем.

Тоді – непрониклива ніч моя.

Зорі зійдуть
  над моєю людською долею,
тільки тих зір не побачу вже я.

ГОВОРИ ДО МЕНЕ ЛАСКАВО

Не пригадую вже,
що сказали ми їй,
нашій Лесі-пустунці –
дочці і сестрі своїй.
Чи образливе щось почула від брата,
чи прикрикнув на неї той грубувато,
коли брало дівча не цукор, а сіль.
Може, сам я сказав:
«Не пустуй, не дурій!»
Тільки бачу:
ось личко її запалало.
Тільки бачу:
вона подивилась на нас.
І сказала мені:
«Говори ласкаво...
Ти до мене ласкаво говори».
Тихо сказала й заплакала враз.
Гірко заплакала,
сльози ковтала,
кулачком розтирала,
мурзала по щоках.
Став я голос міняти,
втішати почав,
та невдало.
«Говори ласкаво...» –
повторяла в сльозах.

«Ну, не плач, Лисеня,
ми ж до тебе говорим ласкаво.
Ну, не плач, ну, пробач!
Ось де, бачиш, твій м'яч!
Хочеш, дім намалюю,
розповім тобі казку?..
Ну, пробач!
Ну, хіба ти не чуєш... ласку?»
«Ні, не так ти говориш, не так», –
повторяла вона
без упину.
Так роз'ятрила кривда її,
стільки жалю зібралось
на ту хвилину,
що вона всі образи згадала свої.
Пригадала вона,
як сварилася няня,
пригадала вона,
як зневажила Таня,
як Володя зі старшої групи
був з нею грубий.
Пригадала,
як раз у лісі, на дачі,
куди літом вивозять садок дитячий,
хтось їй сказав: «Одійди од вікна!»
/Що на увазі тут мала вона?/.
Пригадала крізь сльози відчайні
і те, що тітки якісь накричали
на неї в сусідському дворі...

«Ти до мене ласкаво говори».

Я сказав,

що ніколи не буду кричати,
розмовлятиму з Лесею тільки ласкаво,
уважно,

весело,

буду з нею гуляти,

буду любити її.

Прояснилось, нарешті, Лесине личко,
усміхнулась, нарешті, Леся мені.

Знову сонечко нам із-за хмарок вийшло,
знову зайчик побіг, застрибав по стіні.

Довго я чутиму Лесину сповідь.

Які вирували гіркі почуття!..

Бач, і вона виступає за совість –

на п'ятому році життя!

Знає, що ранять людську її гідність

і за права свої повстає.

Справедливість і гідність –

почуття,

право, –

либонь, із життям їх природа дає...

«Говори ласкаво. Говори ласкаво.

Ти до мене ласкаво говори».

ХАТИНСЬКИЙ ТРИПТИХ

I

Ви чули, як у Хатині
дзвонять комини?
Дзвонять і донині,
дзвонять вони.
Кров у жилах холоне,
як чуєш ті дзвони.
Серце німіє, терпне...
Слухаєш і мовчиш.
А довкола – мертво,
тиша із тиш.
Тільки одні комини...
Дзвонять, дзвонять
і дзвонять вони...

2

Дзінь-дзінь,
дзінь-дзінь...
Що то дзвенить, Хатинь?
Тут дзвеніли синиці
і жайвори у вишині,
і діти рожеволиці,
дзвеніли дівочі пісні.
Тут дзвеніла бджола
і пила,
і коса, і дійниця,
і – на радість усього села –
тут весіллям дзвеніла світлиця.

Що то дзвенить, Хатинь?
Що б означали ці дзвони,
що промовляють вони?
Може, відлунює в скронях
село, що було до війни?
Дзінь-дзінь...

Може, весілля
їде комусь на подвір'я?
Та хто ж наречена й жених,
коли тут не видно живих?
Дзінь-дзінь...

То часом не коні
ходять по лузі – за муром отим?
Ні, ні. Коней треба живим,
а мертвим – ніколи.
Дзінь-дзінь...

Либонь, молоко
біжить у дійницю дзюрком,
шумує в розкішній піні?
Ні, ні. Навіки в Хатині
заснули всі господині.
Дзінь-дзінь...

Може, дитячий сміх
чується з-поміж утіх?
Ні, ні. Спалено всіх тут діток,
спалено малоліток.
Дзінь-дзінь,

дзінь-дзінь...
Що то дзвенить, Хатинь?

Що б означав той передзвін?
Вічний твій сон? Сон між руїн?
Чи, може, у цьому дзвоні
вічне безсоння?
Дзінь-дзінь,

дзінь-дзінь-дзінь...

З

Дзвенять, мов колись, у небесну синь
синиці і жайвори.

Ніхто лиш не гляне,
відкіль те «дзінь-дзінь»:
немає людини в тім гаморі.

Забрали в Хатині слух,
кожен хатинець оглух.

Ніхто з них не кине зором:
кинуто всіх у морок.

Стоять, мов колись, рядком комини
там, де були двори.

Лиш не димлять, а дзвенять вони,
дзвенять од зорі до зорі.

Чудні оті комини!

Диміти б весело їм,
гріти б їм небо духом людським,
теплом живим, а вони...

Та в цьому не мають вини комини.

Тут винувата війна.

Це вона

дзвони дала коминам.

ВІД'ЇЗД

Що можу я сказати
іще вам у цей час?
Живіть тепер без мене,
я житиму без вас.

За все я вельми вдячний,
але сьогодні пас...
Живіть тепер без мене,
я житиму без вас.

Всього не бракувало:
уваги та образ...
Живіть тепер без мене,
я житиму без вас.

Затих порив колишній,
і той запал погас...
Живіть тепер без мене,
я житиму без вас.

* * *

Коли розлучаємось з дечим
близьким нам і дорогим,
то ніби і не перечим –
миримось з талан м таким.
Чи-то у нас настільки зника
здатність дорожити?
Чи це – вже ціна така
за право
по-новому жити?

ПОЛУДНЕВЕ ВРАЖЕННЯ

Гора самоти. Горґ самота.
Якось, коли настане пора,
прийду я до тебе, мов сирота,
як до рівнини приходить гора.
Просто скажу тобі: «Ще не вечір».
І як гора нахиляє хребта,
я нахилю над тобою плечі.
Гострі, згорьовані вже,

та дарма:

в нас ще не вечір, іще не зима.
І, як гора, я тебе заступлю
від буревіїв та спеки.
Знову відкриюсь тобі, що люблю,
як у той рік далекий...
Знову я ніжно тебе пригорну,
знову любов моя буде ревнива.
Знаю, любитимеш ти...

Як рівнина
любить єдину свою гору.

НА ПОКЛІН ДО КОБЗАРЯ

Я рано проснувся – ще грала зірниця.
То голос почувся: «Іди поклонися!
Час на поклін тобі до Кобзаря!»
Раз голос почувся – значить, пора.
Бив не годинник і не дзвіниця.
Билося серце: іди вклонися!
Живе чоловік не хлібом одним,
живе чоловік і поклоном земним.
Багато вже слів, а паломництва мало.
Як би душа твоя не підупала.
В дорогу збираюсь – кажу всім одне:
«Іду на поклін: там Кобзар жде мене».
Ми дні такі значимо білим каменем.
Шлях мій – до Києва, шлях мій – до Канева,
туди, де клекоче Дніпро-чародій,
де круча висока й могила на ній.
Ну, що нам до божої Мекки-святині?
Уклін бунтареві, уклін Людині.
Тому, хто витерпів стільки бід
за рідний народ, за людський весь рід.
Уклін тому, хто не клав поклони.
Уклін тому, хто не знав покори,
хто правду казав царю і двору...
Іду вклонитися Кобзарю.
Найкращий пам'ятник – вдячності пломінь.
Тарас Григорович, я ваш паломник.

Мені крізь відстань минулих літ
чується віщий ваш заповіт.
Крізь гніт віковий, нелюдську наругу
ваш біль і віру, любов і тугу
я поділяю... Уклін вам земний!
Сніть, дорогий, свої вічні сни.

КРОК ЗА КРОКОМ, або УРОКИ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

*За книгою спогадів про
Союз Білоруських
Патріотів, що вийшла
у видавництві «Наша ніва».*

Ще раз перечитав
гіркотні спогади й роздуми,
що склали книгу «Гарт»
(друга назва «Присягнули Білорусі»),
і подумав: найстиліше передати
її основний зміст,
а заодно й лаконічну
рецензію на неї,
можна таким чином.
Під час уроку до класу
увірвався директор школи
і наказав усім вийти в коридор,
вишикуватись на лінійку.
Ще – грізно скомандував:
«Кто не желает заниматься
на русском языке – шаг вперед!»
Ми дружно зробили крок уперед –
наш останній добровільний крок.
Потім... Потім з'явилися
озброєні люди,
стали перевіряти документи
і безапеляційно-зловісним тоном
запропонували: «Пройдёмте с нами!»

Ми мусили піти з ними,
мусили зробити перший підневільний крок.
Перший крок.
Перший урок.
Урок російської мови.
Ведучи нас по вулиці,
конвойні попереджали:
«Не останавливайтесь!
Не смотреть по сторонам!»
Ми спотикалися,
ми з натугою переставляли ноги,
та все-таки не спинялися,
та все-таки якось крокували.
Крок за кроком.
Урок за уроком.
Уроки російської мови...
На етапах, на пересилках
нам часом дозволяли спинятись.
Але тут ми чули:
«Не спать! Стоять по стойке «мирно»!
Чи – «Ану встать!»
А ще звучали обр зи, лайки, мат.
Крок за кроком.
Урок за уроком.
Уроки все тої ж мови...
Протягом усього шляху
ми чули
іще погрози:
«Шаг вправо, шаг влево –

считаю побегом
и стреляю без предупреждения!»
Ми не збочували
ні праворуч, ні ліворуч.
Ми крокували прямо,
«прямо в світле майбутнє».
Крок за кроком.
Урок за уроком...
Хоча – ні.
Маємо віддати належне
декотрим гулагівцям,
тим, що світлого майбутнього нам,
членам Союзу Білоруських Патріотів,
не обіцяли, а казали відверто:
«Здесь вам не исправительный лагерь,
а лагерь карательный.
Вас привезли сюда карать,
а не воспитывать».
І ще по-простецьки додавали
деякі подробиці:
«У вас теперь две дороги.
Вот сюды – сквозь проволоку – на работу,
а вон туда, за сопку, –
с биркой на левой ноге».
Отак ми й ходили,
так ми й крокували:
на працю – правою, правою!
За сопку – лівою, лівою!
Крок за кроком.
Урок за уроком.

Уроки все тої ж мови.
Мови, яку класик назвав
великою, правдивою і вільною
і про яку сказав,
що вона була для нього
підтримкою та опорою
у дні сумнівів і тяжких роздумів
про долю його батьківщини.
Так, мабуть, і справді
була для російського класика
саме такою вона,
насправді велика, могутня, правдива,
насправді чудова російська мова.
Але яким боком поверталася,
чим ставала вона
для нас, білорусів,
для нас, членів
Союзу Білоруських Патріотів,
для нашої Вітчизни?
Вона ставала засобом наруги,
мусила служити
гвалтівникам і катам...
Крок за кроком.
Урок за уроком...

ПЕРЕДНОВОРІЧНИЙ СОН,
або ПРИГОДА
З БІЛОРУСЬКИМ ЧАСОМ

Привиділось мені уві сні
(на що тільки сонний мозок не здатний!),
що стали раптово годинники всі:
наручні,
настінні,

настільні...

Спинився, бачу, і той,
що на головній вежі,
що з музикою золотою
починав бити першим.
Не йдуть,

не дзвонять,

не б'ють...

Тривожусь: «Котра година?»

Не повідомляють.

Не дзвонять,

не б'ють,

не йдуть.

Завмерли всі як один,

і я вигукую спросоння:

«Та котра ж година?»

Який день сьогодні?

Рік який надворі?

Ще старий? Чи вже новий?

Пора яка надходить?

Що нас чекає завтра?..»
І відповідь чую враз
(глузлива інтонація):
«Сказати, що чекає вас?
Інтеграція, інтеграція...»

ТИ ЖИВЕШ, БІЛОРУСЬ!

Розмова з Вітчизною

Прозвучав тричі вигук,
що Вітчизна жива.

Прозвучала молитва «Могутній Боже».
Пішла луна й стихла.

А моя голова
крутить одне запитання тривожне...
Ти живеш, Білорусь?

Білорусь, ти живеш?
О моя Білорусь! Безперечно, я знаю,
що ти сієш і жнеш,

якось хліб ще жуєш.
Білорусь! Я про дещо інше питаю.
Що на душі твоїй?

Що за душею?
Що взагалі з душею твоєю?
Може, ти вже за тою межею,
де сама собі стала чужа?
І коли пролягла та межа?..
То що, що з душею?

Знеживіла вона?
Чи її ще щось живить і гріє?..
Я вдивляюся в очі твої:

де ти, синь весняна?
Де ти, віро, любов і надіє?
Я вдивляюся в очі –

мало радості в них,

тільки скруха і страх, і покора.
Та іще, як сказав хтось з пророків твоїх,
Білорусі мужицької повені горя.
Що в очах твоїх?

Світло чи тьма?..

Знову сила чужа над тобою панує.
Білорусь!

Чи для тебе різниці нема,
хто, яку тобі долю
щоразу готує?

Білорусь!

Ми – всі плоть твоя, кров –
нині з болем,
з надією,

гнівno

на майдані гукаємо знов і знов,
що живе Білорусь і житиме вільно.

А в тім хорі дзвенить,

як весняний капіж,
голос чистий, прозорий, юначий.
Значить, ти не змертвіла, живеш, як раніш.
Це для мене той голос чітко означив.
Ти живеш, Білорусь!

КОЛИ ГВАЛТУЮТЬ ВІТЧИЗНУ...

*Грудьми тулюсь до неї,
немов до матірних грудей.
І коли хтось глумиться наді мною –
над Батьківщиною глумиться він мою.
Коли ж над нею він глумиться –
мене тим кривдить щонайтяжче.*

ЯНКА КУПАЛА

О Русь моя! Жена моя!..

ОЛЕКСАНДР БЛОК

Так. Кожний гвалт злочинний.
Справа рук сатани.
Але гвалт над Вітчизною –
гвалт невимовно страшний.
Коли гвалтують Вітчизну –
гвалтують твою дружину,
гвалтують матір твою,
гвалтують тебе самого,
кровне начало твоє,
сутність твою, твого Бога
(бій сатані Бог дає).
І з гвалтом таким миритись –
самого себе забути,
найбільшому злу скоритись,
найгіршим відступником бути.
Коли гвалтують Вітчизну,
будь чоловіком: іди за людьми,

Йди рятувати її, єдину,
затуляти її грудьми.
Немає вищого чину
(немає і не було),
ніж боронити Вітчизну,
коли вона терпить зло.

ТАК, ВІН ДЕСЬ ТУТ...

Пам'яті Василя Бикова

І суща ява, і дива!
Прислухайтесь: бринять його слова.
Він обіч, він опліч,
він з нами –
знайомими, друзями і синами.
з Іриною своєю, своєю країною,
по-літньому світлою і... журливою.

Ви кажете про той останній шлях,
той смуток, розпач, біль і жах.
Ви кажете: вертався він додому,
додому ніс свою любов і втому,
та, кажете, зустрів його не дім,
а діл його зустрів, холодний діл.

Ви кажете: вертаються нівроку...
Та не вертаються з такого змроку.
Лиш він не там, де змрок, де пустка, тлін,
а тут, де рух і дух живий, де світло, він.

Ні, він не там,
десь тут він, з нами.
Такий, яким його ми знали,
яким його ми бачили і чули,
якого навіть кулі не зігнули.
Не взяв огонь, сирий окоп,
а згодом – наклеп і підкоп.

Він тут. Хоча його в сорок четвeртім
уже оголосили мертвим.
Та він воскрес і воскресив ще інших
жагою книг своїх щонайживіших.

Ні, він не там,
                        він тут,
  він з нами.
Все той, яким його ми знали,—
суворий і такий привітний,
похмурий і водночас
  добрий, світлий,
вимогливий і ліберальний,
затятий ще і всепрощальний.

Ні, він не там,
                        він тут як диво з див.
Кажу: немов стояв тут, говорив.
Десь тут, у цьому світі, цьому літі.
На березі вселюдської ріки.
Тепер і завше, на віки.
Так, він десь тут...

ОКРЕМІ РЯДКИ

ДИВЛЯЧИСЬ, ЯКЕ ЖИТТЯ

Життя – як живе почуття,
як рух, як пошук, як поривання.
І як чіпляння за життя,
як існування, як виживання.

ОПУЩЕНІ

Ми згвалтовані, ми приручені,
мовою зеків, ми «опущені».
Де наші стяги? Де символи наші?
Місце «опущених» – коло параші.

КІНЕЦЬ ОДНОГО ЖИТТЄПИСУ

Пристали фрази, не йдуть з голови,
напевне, їх знаєте ви...
«Жив у багатстві, на видноті,
помер у злиднях, у забутті».

ЗАПИТАННЯ

А Марк Аврелій чи не з євреїв?
А град маренний – не канцерогенний?
А білоруси високої проби – не русофоби?
А хто кохається в мові чистій –
не націоналісти?
І так далі.

З НАРОДНОГО

Заліз він високо – з грязі у князі.
Та ладу нема, не видно ремонту.
Каже народ у такому разі:
«Злазь із даху, не псуй нам гонту!»

ОТАКІ ПЕРЕМОЖЦІ

Скажіть нам, з якої пори
переможцями є махлярі,
тріумфаторами – фальсифікатори?..
Трясця їх матері.

ОДНОМУ СОЦІОЛОГУ

Так, повчальні всі твої вибірки.
Справу твою вважаю корисною.
Але популістські трюки та вибрики
не називай, будь ласка, харизмою.

ОЦЕ ТАК СВЯТІСТЬ!

«Інтеграсти» не пасують.
«Федерасти» прогресують.
Вчора один з компанії тої
справі своїй дав титул «святої».
У світі всяку побачиш владу,
але щоб святою назвали зраду?..

НЕ ХЛІБОМ ЄДИНИМ

В тривозі звертаюсь до Батьківщини:
«Твій хліб щоденний – не хліб єдиний.
Та хоч і єдиний, усе ж
не хлібом єдиним живеш?!»

ОДНОМУ ТАК ЗВАНОМУ НАРОДНОМУ ПИСЬМЕННИКОВІ

Раніше ти клявся, що служиш Вітчизні,
що служиш народу, ідеї.
Та що з тими клятвами? І де вони?..
Ти справно служиш зграї злочинній.

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Вертинський Анатоль Ілліч народився 1931 року на Вітебщині у селянській сім'ї. 1956 року скінчив відділення журналістики Білоруського державного університету. Тривалий час працював у районних газетах, з 1962 року – в газеті «Літаратура і мастацтва», у видавництві «Білорусь».

Результатом набутого редакційного та літературного досвіду стала для журналіста робота головним редактором тижневика «Літаратура і мастацтва», заступником головного редактора газети «Культура», в апараті Спілки письменників Білорусі.

Анатоль Вертинський – автор поетичних збірок «Пісня про хліб», «Три тиші», «Людський знак», «Явління», «Час перших зірок», «Вітряно» та інших.

Для творів Анатолія Вертинського характерні теплий ліризм, філософська заглибленість у природу речей та людських взаємин, самобутні художні образи, свіжі барви. Особливо актуальні такі його теми, як любов до людини, громадянська принциповість, заклики до подолання інерції в мисленні.

Поезії Анатолія Вертинського перекладені російською, латиською, болгарською, польською, англійською та іншими мовами. Українською виходили його окремі вірші, добірки.

Анатоль Вертинський добре відомий білоруському читачеві і як публіцист. Його перу належать вагомий збірник літературно-критичних та публіцистичних статей «Високе небо ідеалу», книга «Нью-Йоркська сирена». В 1988 році поет отримує за них Державну премію Білорусі.

Анатоль Вертинський провадить велику громадську та політичну роботу, що особливо зросла напередодні і в час розпаду СРСР. Як член Конституційної комісії, він брав участь в опрацюванні Декларації про суверенітет країни. З 1990 по 1996 рр. Анатоль Вертинський – депутат Верховної Ради Республіки Білорусь.

Роки не послабили творчої пристрасності поета, його літературної, громадської та патріотичної діяльності. Як член ради Співки письменників Білорусі, він повсякчас переймається справами своїх колег, активно бореться за демократизацію білоруського суспільства, за гідність свого народу, за рідну мову. Людина з лагідним обличчям, з великими мудрими очима образно переконує читача бути чесним, добрим і щедрим.

З М І С Т

В. Грабовський
«ДЗИГАР, ЯКОМУ ДОВІРЯЄШ» 5

ПІСНЯ ПРО ХЛІБ

Із книжки «Пісня про хліб», 1962

Дощик 10
Зустріч 11
Скільки є на землі калік!.. 12
Ластовиння 13
Стронцій 14
Мати пече хліб 17

ТРИ ТИШІ

З книжки «Три тиші», 1966

Бар'єри 20
Три тиші 21
Бурбони вертаються у Париж 23
Фасади 24
Про вовка помовка... 25
Океан і калюжина 27
Горе не біда, біда не горе 28
Гнізда 29
Урок відмінювання 30
Порятунок 31

Динамік	34
Перед братською могилою	36
Бій	37
Людство	40
Я уявляю це так...	41
Косим траву – вона не кричить	42
Співчуття	43
Медсестрі	45
Ви зрозумійте правильно	46
Череда вертається з паші	47
Люди прості все гадають	49
Похоронна процесія	50
Вночі заплакало дитя	53
Речі	54
Нерви	55
Загублені слова, або зустріч в автобусі	56
Тромби	58
Куди веде місячний слід	60
Я любив у дитинстві...	61
Ідуть, побравшись за руки, діти	62
Колись-то днями осінніми	63
Жіночі руки	64
Пішло воно – незворотне	66
Це вже не так і сумно	67
Ми живем, щоб вертатись	69
Мама мила раму	70
Замість епітафії	72
Стирають на картах білі плями	74
Не всі і не завжди...	75
Жили собі були	76
Вертання	77
Байдужість	78

ЛЮДСЬКИЙ ЗНАК

Із книжки «Людський знак», 1968

Високе небо ідеалу	80
Новорічний тост	82
Дві паралельні прями	84
Хто ми і що ми самі по собі?..	86
Спартак	87
Дивак чоловік	89
Кілька слів про ліс	91
Рано чи пізно	92
Знов шлак холодний...	93
Маяк	94
Вчитися жити треба в дітей	95
Люблю землю, де є дитяча казка	96
Обростаєм. Речами, паперами...	97
З жалем дивлюсь на дитя	98
Мовчанка різна буває	99
Добре, що синь за вікном згусає	100
Ось кажу і тобі я...	101
Летів ворон. Сів на гору	102
Заозер'я. <i>Поема</i>	104
Моя вина	119
Вірші мої – листи	122

ЯВЛІННЯ

З книжки «Явління», 1975

Що означає щиро дружити?	126
Явління	127
Поетом стань!	128
Поема моря. <i>Поема</i>	130

Бачу я: хтось когось любить	140
Знов не зумів стримати гнів	141
Відлучення Толстого від церкви	143
Розмова з Ду Фу	146
Коментар до корану	149
Варіації на тему «Гефест – друг Прометея»	151
Молочний коктейль	155
Нема дурних	157
Непрометеї	159
Що сниться курці	160
Елегія кохання	162
Той рік...	165
Свято	166
Що казалосься, що відбувалося?	167
Плач над нерозтраченою ніжністю	169
Коли не було тебе	171
Остання воля	172

ЗАКОН ЩЕДРОСТІ

*З книжок «Час перших зірок», 1976,
та «Вітряно», 1979*

Ти кажеш, хлопчику, що нині...	174
Сьогодні було мені гірко	175
Поїзд справедливості	176
День той надійде	178
Дравгісте	180
Закон щедрості	184
Любов скарби відкриває	185

З польських вражень	186
Про місце в житті, як діти...	187
Погляд із космосу	188
Є сила – буде справа	189
Трагічно-сумна непогодженість	190
Виняток	191
Не варто більше старатися	192
Дверима грюкнули на прощання...	193
Туга метеорита	194
Любов народжує не тільки дітей	195
Вітрило є – пливи!	196
Кажеш, товаришів усе менш і менш?	197
Де ще взяли б таку?	198
Два щастя відає світ	199
Хоч на сім п'ядей розуму май	200
Буде шкода, як шкода буває...	201
Поставимо обеліски мертвим	202
О, не заснути пам'яті моїй!	203
Лісові примовки	205
Хто в ліс, а хто по дрова	206
Прикмети віку	207
Одному знайомому	208
Свято на бобрових тонях	209
Вислухаймо і протилежну сторону	210
Монолог бурі	212
Три дні збирався дощ	214
Вітряно	217
День перемоги	218

ТИ ЖИВЕШ, БІЛОРУСЬ!

Вірші різних, у. т. ч. останніх, років

- Давно минуло моє світання 220
Говори до мене ласкаво 221
Хатинський триптих 224
Від'їзд 227
Коли розлучаємось з дечим... 228
Полудневе враження 229
На поклін до Кобзаря 230
Крок за кроком, або уроки
російської мови 232
Передноворічний сон,
або пригода з білоруським часом 236
Ти живеш, Білорусь! 238
Коли гвалтують Вітчизну... 240
Так, він десь тут... 242
- ОКРЕМІ РЯДКИ 244**
- БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА 247**

Вертинський, Анатоль.

В35 Білоруський годинник: Вибране:

Вірші та поеми /Пер. із білорус.

О.Палійчука.— К.: Культурол. ПП

«Борівітер», 254 с.

ISBN 966-7218-08-2

До збірника увійшли перекладені твори видатного білоруського поета, нашого сучасника Анатолія Вертинського. В ньому український читач відкриє для себе зворушливого лірика, високосвідомого громадянина і патріота, філософа-гуманіста.

ББК 84. 4Б1Л6

Літературно-художнє видання

Анатоль Вертинський
БІЛОРУСЬКИЙ ГОДИННИК

Вірші та поеми

Переклад Олекси Палійчука

КПП «БОРИВІТЕР», 2005

Відповідальний за випуск
Віктор Грабовський

Художнє оформлення *Світлани Клочко*
Коректор *Емілія Лук'яненко*
Комп'ютерна верстка *Тетяни Березанської*

Підписано до друку 25.04.2005. Формат 70x1001/32.

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 10,32.

Обл.-вид. арк. 5,82. Зам.

Культурологічне ПП «Борівітер»

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України ДК №797

від 04.02.2002 р.

02156, Київ, вул. Шолом-Алейхема, 12-118.

Віддруковано в СПД «Пугачов О. В.»
02660, Київ, вул. Магнітогорська, 2-А.
Тел.: 237-88-74, 585-30-62.